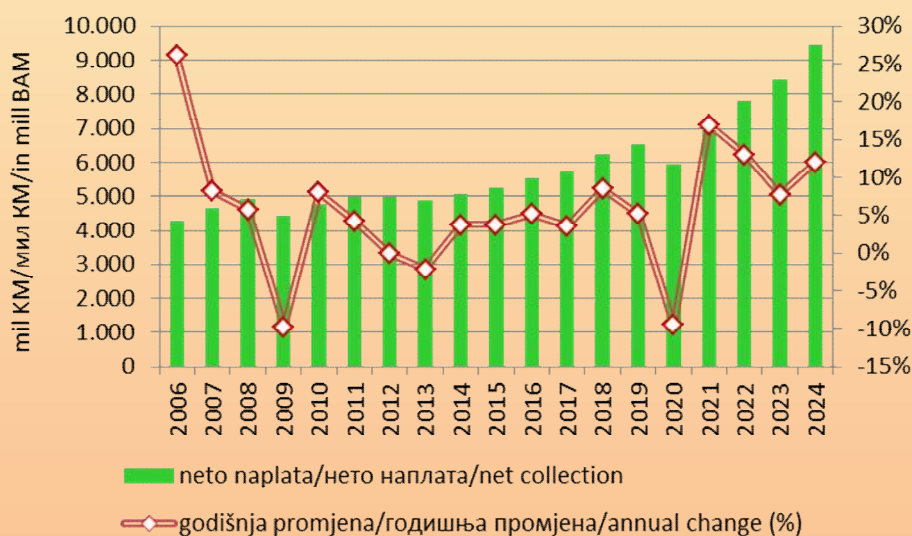




Macroeconomic Unit of the Governing Board of the Indirect Taxation Authority

ОМЈА Билтен



Број
Број
Number 237/238

mart/april 2025 – ožujak/travanj 2025 – март/април 2025 – March/April 2025

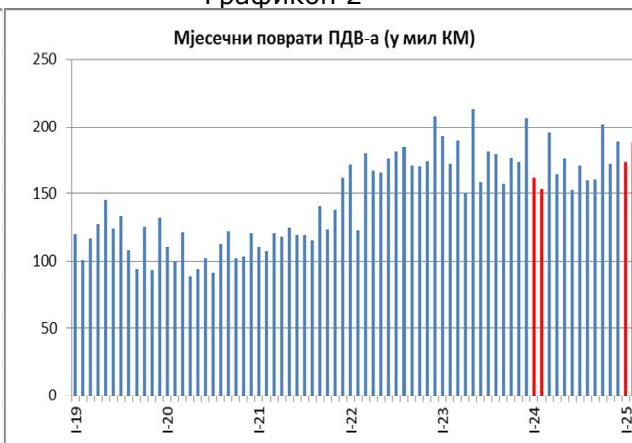
У фокусу...

Према извјештају о готовинском току УИО је за прва два мјесеца 2025. наплатила 1,8 млрд КМ бруто прихода од индиректних пореза или 2,5% више него у истом периоду 2024. Међутим, раст исплата поврата од 14,6% је у цијелости анулирао позитивне ефекте бруто наплате, тако да је нето наплата у периоду јануар – фебруар 2025. била мања за 3,3 мил КМ, односно за 0,2%. (Графикон 1).

Графикон 1



Графикон 2



Први разлог лошег старта у 2025. години је неоубичајен раст наплате прихода у децембру 2024. Већина суфицита у децембру 2024. односила на ПДВ-е на увоз и акцизе на дуванске прерађевине. Може се закључити да је дио прихода од ПДВ-а на увоз, због признавања улазног ПДВ-а, пренесен у децембар, што је умањило наплату у јануару 2025. Снажан раст прихода од акциза на дуванске прерађевине у децембру 2024. и велики пад у јануару 2025. указују на процјену дуванских компанија о почетку зимске сезоне у децембру 2024., која се, у коначници, показала исправном, за разлику од претходних година када је врх зимске сезоне био у јануару/фебруару. Други разлог су поврати ПДВ-а (Графикон 2). Опоравак увоза и извоза у четвртм кварталу 2024., због законских рокова за подношење пријава ПДВ-а, генерисали су раст исплата поврата ПДВ-а обвезницима у прва два мјесеца 2025. од 10,5%. Уједно је забиљежен и енорман раст поврата по међународним пројектима од чак 148,2%.

др Динка Антић
шеф Одјељења

Садржај:

Анализа наплате прихода од индиректних пореза у 2024	2
Укупна наплата	2
Наплата по врстама прихода	4
ПДВ	4
Акцизе	11
Царине	21
Путарина	23
Ефекти наплате индиректних пореза у 2024	25
Цијене, потрошња и приходи од деривата нафте у периоду 2006-2024	27
Анализа спољнотрговинске размјене за 2024. годину	37

техничка обрада : Сулејман Хасановић, ИТ сарадник
лектор : Дарија Комленовић, проф. англистике

Анализа наплате прихода од индиректних пореза у 2024

(припремила: др Динка Антић)

УКУПНА НАПЛАТА

Према извјештају УИО је у децембру 2024.г. на ЈР наплатила 1043,5 мил КМ бруто прихода од индиректних пореза, што је било 130,9 мил КМ више него у истом мјесецу 2023. Исплате поврата су биле мање за 29,7 мил КМ, тако, да је нето наплата у коначници била већа за чак 160,6 мил КМ, односно за 23,2% (Графикон 1, десно).

Графикон 1



Извор: Управа за индиректно опорезивање БиХ; израчун и приказ ОМА

Снажан раст наплате у децембру је повећао кумулативни суфицит акумулисан у претходних једанаест мјесеци. Нето суфицит наплате индиректних пореза у периоду јануар-децембар 2024. износио је 1,015 млрд КМ (Графикон 1, лијево, "кумулатив"). Колико је наплата у децембру била висока говоре двије чињенице. Прво, удио нето раста у децембру у укупним нето ефектима наплате индиректних пореза у 2024. износи чак 16%. Друго, раст наплате у децембру је донио повећање кумулативне стопе раста за читав 1 п.п., тј. са 11%, колико је износила за једанаест мјесеци, на 12% раста (Графикон 1, десно).

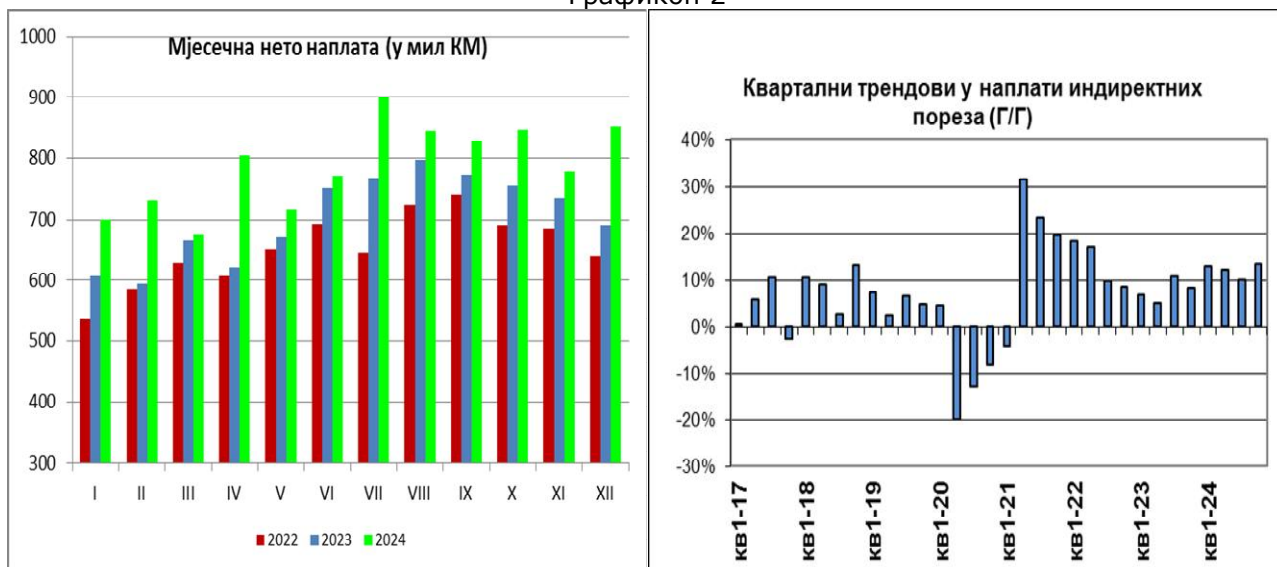
Анализа готовинског тока у 2024. указује снажне осцилације мјесечне наплате индиректних пореза. У четири мјесеца (фебруар, април, јули и децембар), остварено је 60% укупног нето суфицита у 2024., а када на то додамо два мјесеца са удјелом од 9% (јануар, октобар) удио се пење на 80%. То значи да је у преосталих шест мјесеци остварено само 20% нето суфицита. Почетак године је донио високе стопе раста мјесечне наплате, и, посљедишно, високу кумулативну стопу раста. Од јуна 2024. мјесечни раст наплате је умјеренији, док се кумулативна стопа раста креће у уском распону од свега 1 п.п., од 11% до 12% раста (Графикон 1, десно). Примјетне су снажне мјесечне осцилације наплате индиректних пореза, од минималне стопе раста од 1,4% у марту, до максималне од 29,2% у априлу. Високе стопе раста у прва четири мјесеца 2024. дијелом су посљедица тзв. ефекта базе из 2023., када је била забиљежена значајно нижа наплата прихода од индиректних пореза, као посљедица високих исплата поврата ПДВ-а и преласка на нови режим плаћања акциза на дуванске прерађевине. У јулу је остварена рекордна мјесечна нето наплата индиректних пореза,

Бања Лука: Бана Лазаревића, 78 000 Бања Лука, Тел/факс: +387 51 335 350, E-mail: oma@uino.gov.ba

Сарајево: Змаја од Босне 476, 71 000 Сарајево, Тел:+387 33 246 081, Факс:+387 033 246 080, Web: www.oma.uino.gov.ba

премашујући по први пут од оснивања УИО границу од 900 мил КМ (Графикон 2, лијево). Исто тако, уочава се велико одступање наплате у децембру у односу на исти мјесец претходне двије године (Графикон 2, лијево).

Графикон 2



Извор: Управа за индиректно опорезивање БиХ; израчун и приказ ОМА

Позитивни квартални раст прихода од индиректних пореза у континуитету траје од 2021., када је наступио опоравак након пада прихода проузрокованог пандемијом коронавируса (Графикон 2, десно). Међутим, рат у Украјини и енергетска криза су довели до смањења стопа раста. Иако је пораст цијена хране, сировина и осталих роба резултовало повећаном наплатом прихода од *ad valorem* пореза (ПДВ, царине), пад потрошње енергената је довео до пада прихода од акциза и путарине, што је значајно умањило раст укупне наплате индиректних пореза. Иако су цијене на свјетском тржишту енергената и осталих робних берзи временом стабилизовале у 2023. је изгубљен значајан износ прихода од акциза на дуванске прерађевине након преласка на нови режим плаћања у првим мјесецима 2023. Ефекат ниже базе из првог полугодишта 2023. имао је за посљедицу више стопе раста у првом и другом кварталу 2024., када су остварене стопе у висини од 12,8% и 12,2%. Очекивано успоравање наплате прихода у другом дијелу 2024., с обзиром на вишу базу из 2023., донијело је стопу раста од 10% у трећем кварталу 2024. Међутим, снажан раст наплате прихода од индиректних пореза у децембру 2024. позитивно је утицао и на кварталне трендове, те је, неочекивано, у четвртном кварталу остварен раст прихода од индиректних пореза од 13,4% (Графикон 2, десно).

НАПЛАТА ПО ВРСТАМА ПРИХОДА**ПДВ***Бруто ПДВ-е*

Током 2024. забиљежен је позитиван раст наплате бруто ПДВ-а у свим мјесецима, осим у марту и јуну када је остварен незнатан пад. Распон позитивних стопа раста се кретао од 2,3% до максималних 17,6% остварених у априлу (Графикон 3, „мјесечна наплата“). Након скромнијег раста у новембру, у децембру је остварен раст од 10,7%, што је значајно утицало на укупан раст бруто ПДВ-а у 2024.

Снажне осцилације у наплати током године имале су за посљедицу континуирани силазни тренд кумулативне стопе раста. Након високих стопа почетком године стабилизацијом мјесечних стопа раста од јуна до краја године кумулативна стопа раста бруто ПДВ-а се кретала око 7% (Графикон 3, „кумулатив“).

Графикон 3

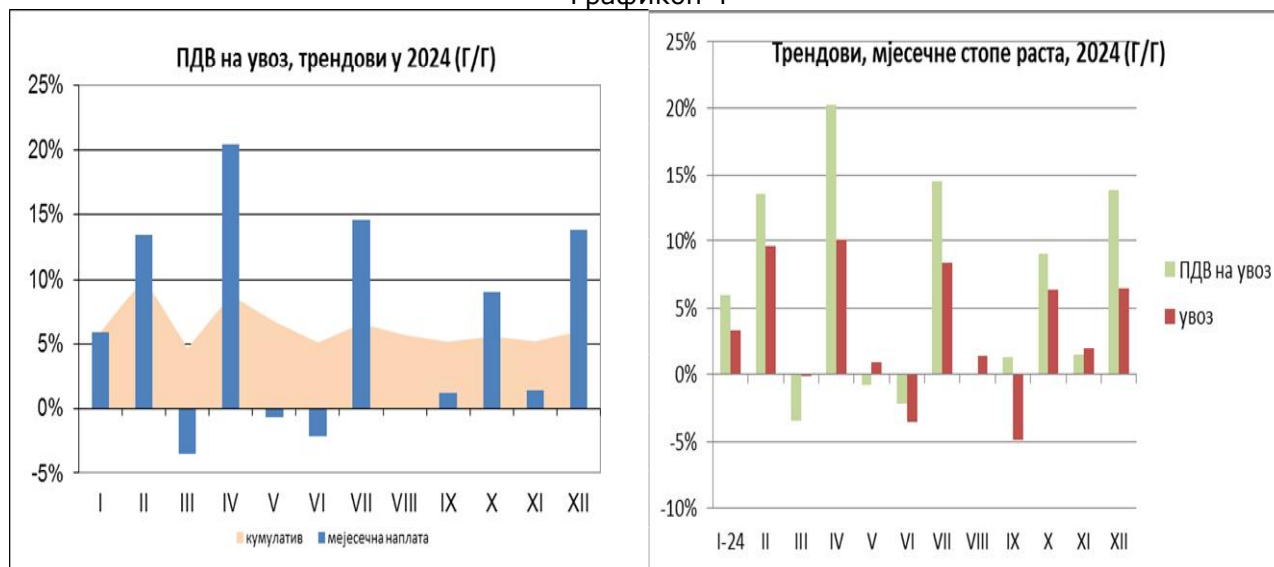


Извор: Управа за индиректно опорезивање БиХ; израчун и приказ ОМА

Анализа структуре бруто ПДВ-а током 2024. указује на закључак да је наплата ПДВ-а на увоз била подложна снажним осцилацијама, док је наплата домаћег ПДВ-а у континуитету биљежила позитивне трендове раста, са стопама изнад пројекција потрошње.

Стопе раста ПДВ-а на увоз су осцилирале у распону од -3,4% у марту до +20,4% у априлу. Примјећује се одређена правилност у шеми наплате ПДВ-а на увоз, која је повезана са политикама набаве великих увозника, које карактеришу циклуси, са екстремно високим растом у једном мјесецу, а потом у наредних мјесец-два са негативним или slabим позитивним растом. У децембру је неочекивано остварен јако висок раст ПДВ-а на увоз од 13,8% који значајно премашује стопу раста увоза у том мјесецу (Графикон 4, лијево). Осциловање мјесечне стопе раста у првом дијелу године је утицало и на осцилације кумулативне стопе раста, но, у другом дијелу годину кумулативна стопа раста ПДВ-а на увоз се стабилизovala на нивоу око 5-6% (Графикон 4, лијево, „кумулатив“).

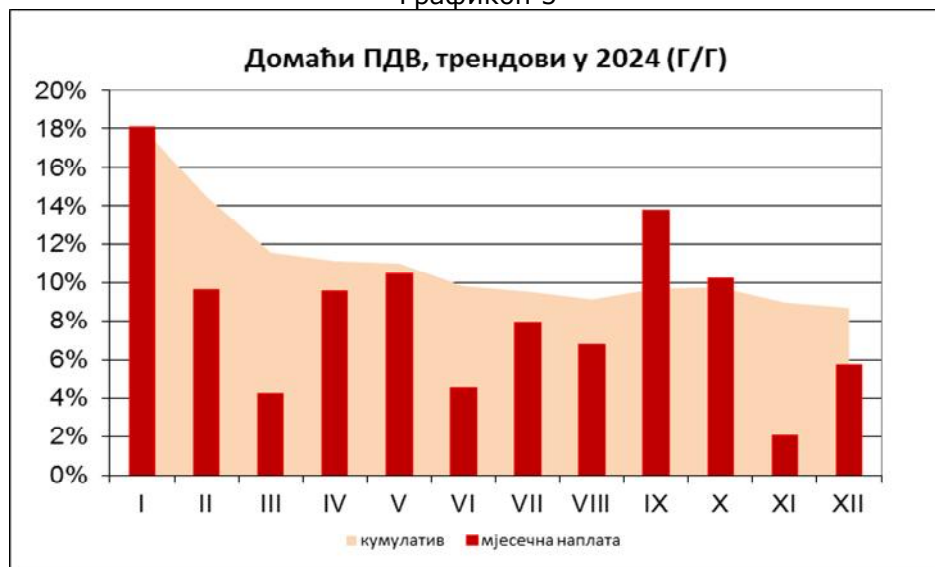
Графикон 4



Извор: Управа за индиректно опорезивање БиХ; Агенција за статистику БиХ; израчун и приказ ОМА

Корелација са увозом, у смислу истог правца раста, требала би бити присутна како у наплати прихода од царина, тако и у наплати ПДВ-а на увоз. То је био случај у већем дијелу године, када је кретање наплате ПДВ-а на увоз (раст/пад) пратило трендове код увоза. Но, у марту, мају и августу је остварен пад наплате ПДВ-а на увоз, а забиљежен је слаби раст увоза. Друга неуобичајена ситуација је била у септембру када је забиљежен пад увоза и раст наплате ПДВ-а на увоз (Графикон 4, десно). Неусклађености могу бити и посљедица рокова за плаћање царинског дуга, на начин да се плаћање увозних даџбина на увоз који је остварен крајем једног мјесеца реализује у наредном мјесецу.

Графикон 5



Извор: Управа за индиректно опорезивање БиХ; израчун и приказ ОМА

И у наплати домаћег ПДВ-а у 2024. су забиљежене снажне мјесечне осцилације током године, но, за разлику од ПДВ-а на увоз, мјесечне стопе су биле константно у позитивној зони раста цијелу годину (Графикон 5). Распон осцилација се кретао од 2,1% у новембру до 18,1% у

јануару. Након почетних високих стопа раста кумулативна стопа раста домаћег ПДВ-а је у наредним мјесецима била у оштром паду, да би се ситуација поправила у септембру и октобру када је остварен значајан раст наплате домаћег ПДВ-а. Међутим, ниже стопе раста у посљедња два мјесеца довеле су до благог пада кумулативне стопе раста на 8,7%, што је за 1 п.п. мање него за десет мјесеци (Графикон 5, „кумулатив“). С обзиром да је на крају године остало евидентирано 32,6 мил КМ неусклађених прихода, након израде коначног годишњег извјештаја може се очекивати и већи раст домаћег ПДВ-а, имајући у виду да се већи дио неусклађених прихода редовно односи на уплате домаћег ПДВ-а.

Мјесечне осцилације наплате ПДВ-а на увоз нису се значајније одразиле на кварталне стопе раста у периоду јануар – септембар 2024. У првом кварталу 2024. остварена је стопа раста од 4,7%, у другом 5,5%, а у трећем 5,3% (Графикон 6, лијево). Међутим, снажан раст наплате ПДВ-а на увоз у октобру и децембру значајно су повећали стопу раста у четвртм кварталу на 8,2% (Графикон 6, лијево). То је највиши квартални раст у посљедње двије године.

С друге стране, кварталне стопе раста домаћег ПДВ-а током 2024. имале су силазни тренд. Тако је у првом кварталу остварен раст од 11,6%, у другом 8%, а у трећем 9,5%. Успоравање стопа раста домаћег ПДВ-а у посљедња три мјесеца 2024. имали су за посљедицу пад стопе раста у четвртм кварталу на 5,9% (Графикон 6, лијево).

Графикон 6



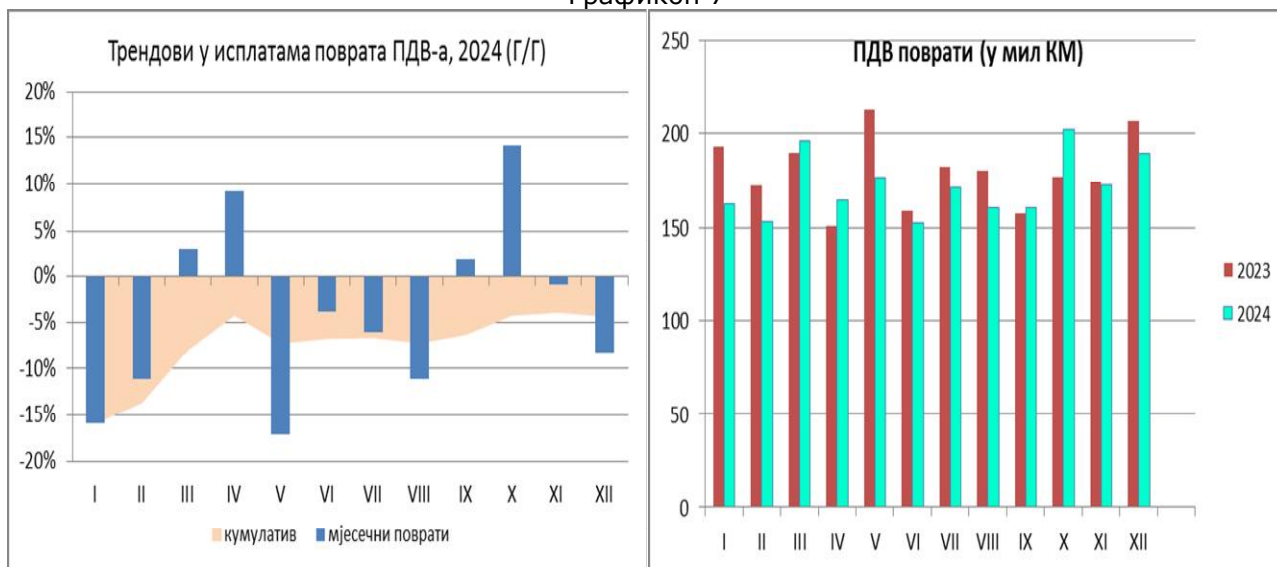
Извор: Управа за индиректно опорезивање БиХ; израчун и приказ ОМА

Анализа годишњих трендова компоненти бруто ПДВ-а показује опоравак наплате ПДВ-а на увоз након скромног раста у 2023. години (Графикон 6, десно). Висока стопа раста ПДВ-а на увоз у 2021. је посљедица ниске базе из пандемијске 2020. године, док је висока стопа раста ПДВ-а на увоз у 2022. посљедица енормног раста цијена енергената и осталих роба на свјетском тржишту након избијања рата у Украјини. Високе увозне цијене су се због велике зависности БиХ од увоза прелиле на домаће цијене и довеле до раста домаћег ПДВ-а. Наведене двије године због утицаја екстерних шокова не могу бити референтне за оцјену тренда раста ПДВ-а на увоз и домаћег ПДВ-а. Из тог разлога, корисније је поређење са стопама раста прије глобалних криза. У прошлости су годишње стопе раста ПДВ-а значајно осциловале, док су стопе раста биле позитивне. Ипак може се закључити да су стопе раста ПДВ-а на увоз и домаћег ПДВ-а у 2024. години више него у 2019. (Графикон 6, десно).

Поврати ПДВ-а

Исплате поврата ПДВ-а су током године снажно осциловале, но, главни закључак који се може донијети јесте да су већином исплате биле ниже него у референтним мјесецима у 2023. (Графикон 7, лијево).

Графикон 7



Извор: Управа за индиректно опорезивање БиХ; израчун и приказ ОМА

Највећи пад исплата поврата ПДВ-а је забиљежен у мају, мање за чак 17% у односу на исти мјесец 2023. Већи пад је исто тако забиљежен у јануару, фебруару и августу. С друге стране, раст исплата поврата у октобру од 13,9% представља максимални мјесечни раст у 2024. У посљедња два мјесеца исплате поврата су биле значајно испод нивоа у 2023. години. И поред снажних осцилација кумулативна стопа је била током 2024. константно у негативној зони раста, што је позитивно из угла раста нето ПДВ-а. Но, уочава се постепено погоршање трендова, тако да је кумулативни пад исплата поврата током године са почетних -15,9% смањен на -4,4% за дванаест мјесеци (Графикон 7, лијево, „кумулатив“).

У погледу структуре исплата поврата у 2024. обвезницима је исплаћено 87,7 мил КМ поврата ПДВ-а мање него у 2023., док су исплате поврата међународним пројектима биле мање за 8,1 мил КМ у односу на 2023.

Један од фактора који су утицали на осцилације стопе раста поврата ПДВ-а је ефекат базе. Анализе трендова у наплати ПДВ-а у 2023. су показале два периода са супротним трендовима (Графикон 7, десно). У периоду јануар - мај 2023. доминирале су високе исплате поврата, што је имало за посљедицу већи пад поврата ПДВ-а у истом периоду 2024. У наредних седам мјесеци 2023. забиљежено је успоравање исплата поврата, што је имало за резултат мањи пад исплата поврата или позитивне стопе раста исплата ПДВ-а у истом периоду 2024.

Смањене исплате поврата су повезане са падом увоза и, поготово, са падом извоза БиХ. У складу са роковима¹ из Закона о ПДВ-у у периоду јануар - децембар 2024. године су реализовани поврати извозницима који су пријављени на пријавама ПДВ-а из периода децембар 2023 - новембар 2024, те поврати увозницима из пријава ПДВ-а из периода

¹ Према Закону о ПДВ-у поврати претежним извозницима се исплаћују у року од 30 дана од подношења ПДВ пријаве, а поврати осталим обвезницима (остали извозници и увозници) у року од 60 дана од подношења ПДВ пријаве.

новембар 2023 – октобар 2024. Главни фактор кретања поврата ПДВ-а, осим нерегуларних, као што су преваре у систему ПДВ-а у сегменту поврата, јесу трендови код извоза. У 2024. извоз је пао за 3,7%, а увоз порастао за 3,2%². Велики пад извоза има за посљедицу смањене захтјеве за исплатама поврата. Благо раст увоза и опоравак извоза у четвртном кварталу 2024. (Графикон 8) довео је до повећаних исплата поврата ПДВ-а крајем године, а очекује се и одложени ефекат у виду раста исплата поврата у јануару и фебруару 2025., имајући у виду законске рокове за исплату поврата у БиХ.

Графикон 8



Извор: Агенција за статистику БиХ; израчун и приказ ОМА

Трендови у исплатама поврата крајем 2023. и почетком 2024. повезани су и са дешавањима у великим компанијама. Тако је обустава рада компаније Arcelor Mittal, као великог извозника, имала за посљедицу мање исплаћене поврате ПДВ-а почетком 2024.³ С друге стране, у марту су исплате поврата ПДВ-а повећане за 2,9%, као посљедица једнократне исплате поврата ПДВ-а по основу обуставе инвестиција у ТЕ Тузла⁴.

Смањене исплате поврата ПДВ-а у периоду јануар – септембар 2024. одразиле су се и на кварталне трендове. У првом кварталу 2024. забиљежен је пад поврата ПДВ-а од 8%, што је највећи пад још од времена пандемије у 2020. години, а у другом 5,5%, а у трећем од 5,5% (Графикон 9, лијево). Повећање исплата поврата у четвртном кварталу 2024. имало је за посљедицу квартални раст од 1,2%.

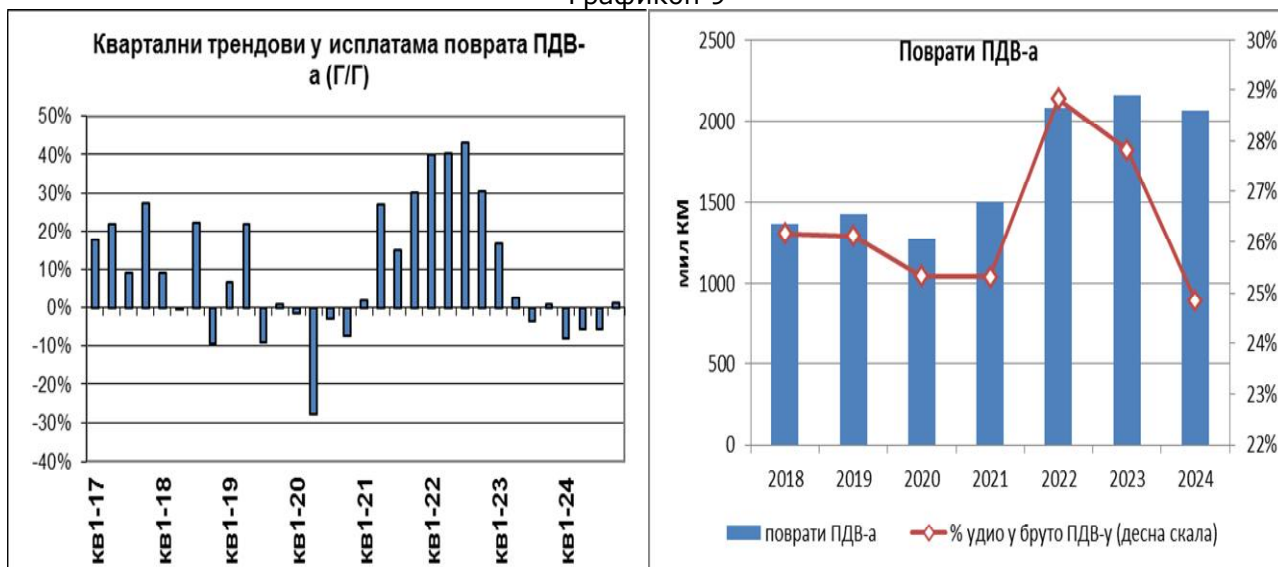
Анализа годишњих трендова поврата ПДВ-а (Графикон 9, десно) указује на два закључка. Прво, у апсолутном износу поврати ПДВ-а у посљедње три године су далеко виши него у годинама прије глобалних криза. Друго, удио поврата у бруто ПДВ-у након огромног раста у 2022. нагло опада, чак испод нивоа прије пандемије. То је индикатор позитивних трендова у наплати ПДВ-а - раста бруто наплате, пада исплата поврата и, посљедично, високог раста нето ПДВ-а.

² Извор: Агенција за статистику БиХ.

³ Компанија Arcelor Mittal је обуставила производњу од новембра 2023 до јануара 2024 због неповољних услова на свјетском тржишту у погледу цијена челика. Ради се о компанији која има удио од 3,4% у годишњим повратима ПДВ-а.

⁴ Ради се о чак 18,4% укупно исплаћених поврата ПДВ-а у марту 2024.

Графикон 9

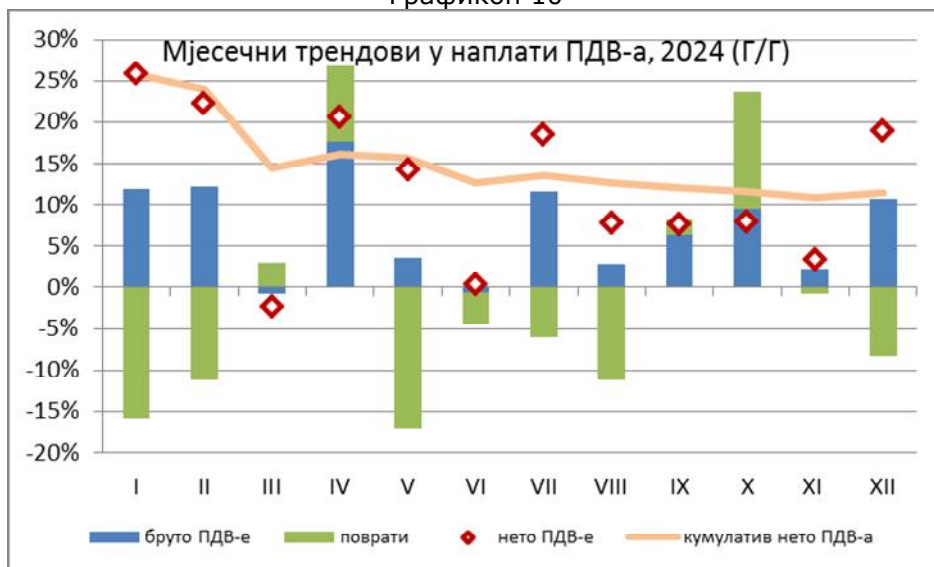


Извор: Управа за индиректно опорезивање БиХ; израчун и приказ ОМА

Нето ПДВ-е

Кретање наплате бруто ПДВ-а детерминисало је мјесечне стопе раста нето ПДВ-а. При томе су осцилације поврата ПДВ-а имале додатни ефект, повећавајући стопе изнад стопе раста бруто ПДВ-а у случају смањених исплата поврата или као коректив стопе раста бруто ПДВ-а у неколико мјесеци кад су поврати били већи него у 2023 (Графикон 10).

Графикон 10



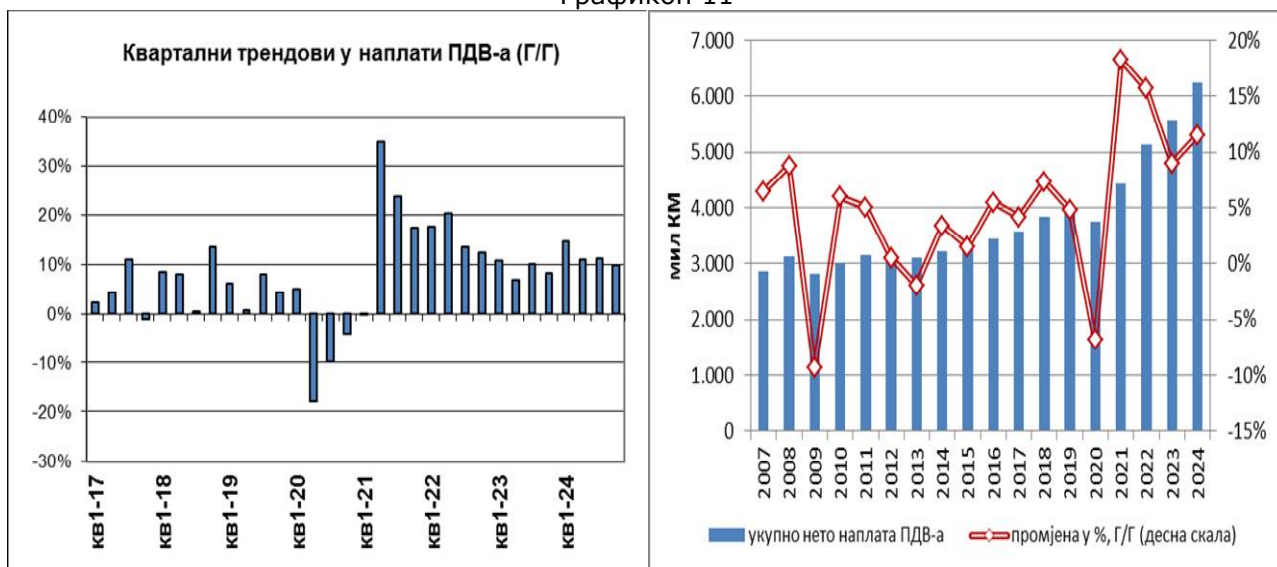
Извор: Управа за индиректно опорезивање БиХ; израчун и приказ ОМА

Распон стопа нето ПДВ-а се кретао између -2,3% у марту и +25,8% у јануару. Подударнање раста бруто наплате и пада поврата ПДВ-а у првих пет мјесеци је произвело кумулативни позитивни ефекат у виду екстремно високих стопа наплате нето ПДВ-а. Међутим, нулта стопа раста у јуну, те скромније стопе раста у наредна три мјесеца, минимални раст у новембру су допринијели константно силазном тренду кумулативне стопе раста, губитком 5 п.п. раста, са

15,7% у мају на 10,6% у новембру 2024. (Графикон 10, „кумулатив“). Ипак, снажан раст бруто ПДВ-а у децембру и пад поврата ПДВ-а имали су позитиван утицај на кумулативну стопу раста нето ПДВ-а које је у коначници износила 11,5%.

Успоравање стопе раста нето ПДВ-а најбоље се огледа у кварталним трендовима. На нивоу првог квартала 2024. остварен је раст од 14,5%, највише од другог квартала 2022., но, у другом и трећем кварталу раст је износио 11% (Графикон 11, лијево). Лошија нето наплата ПДВ-а у новембру није могла бити неутрализована растом у децембру, тако да је у четвртном кварталу 2024. стопа раста нето ПДВ-а пала на 9,9%.

Графикон 11



Извор: Управа за индиректно опорезивање БиХ; израчун и приказ ОМА

Анализа годишњих трендова наплате нето ПДВ-а указује на закључак да је у 2024. наплаћен рекордни износ нето ПДВ-а (Графикон 11, десно). Исто тако, годишња стопа раста нето ПДВ-а у 2024. је јако висока, највиша од увођења ПДВ-а, ако се изузму године 2021. и 2022. које нису референтне године за поређење због утицаја екстерних криза.

Табела 1: Наплата прихода од ПДВ-а, годишњи трендови

	2022	2023	2024
годишња промјена у %	15,6%	9,1%	11,5%
као % БДП	11,2%	11,0%	11,6%
као % инд. пореза	65,4%	66,2%	65,9%

Извор: Управа за индиректно опорезивање БиХ (приходи); Агенција за статистику БиХ (БДП 2022-2023); Дирекција за економско планирање (БДП 2024); израчун ОМА.

Акцизе

Иако су снажне осцилације традиционална одлика наплате прихода од акциза прошла година је специфична по томе што је пад наплате забиљежен у само два мјесеца, јануару и мају. У априлу је остварен енорман раст наплате акциза од чак 63,7%⁵. Од јуна, у свим мјесецима, осим у августу, остварене су високе и стабилне мјесечне стопе раста које су достигале и 20% (Графикон 12).

Графикон 12



Извор: Управа за индиректно опорезивање БиХ; израчун и приказ ОМА

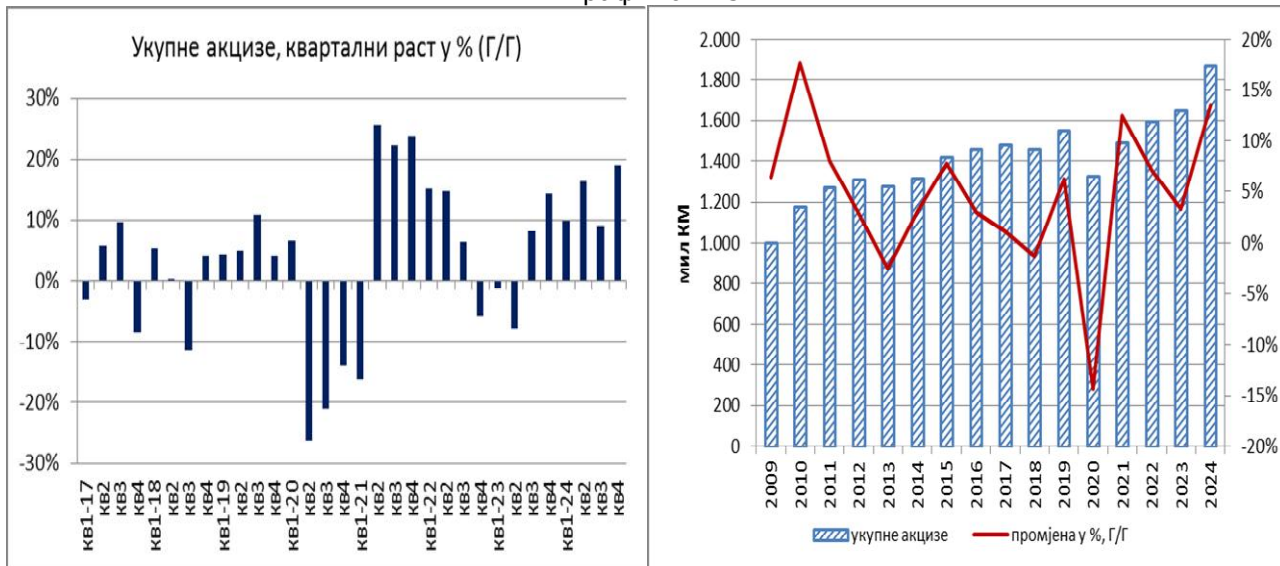
Позитиван раст наплате у прва четири мјесеца 2024. довео је до врло високе кумулативне стопе раста од 21,5%, што представља максимални раст у 2024. године. Но, већ је пад наплате акциза у мају, те ниже стопе раста у наредна три мјесеца су стабилизовале кумулативну стопу раста у врло уском распону од 13% до 14% (Графикон 12, „кумулатив“).

Осцилације у наплати одражавају се и на кварталне трендове. У задњих пет квартала наизмјенично се смјењују високе и умјерене стопе раста (Графикон 13 лијево). У првом кварталу 2024. је остварен раст прихода од акциза од 9,8%, у другом 16,3%. Стабилна наплата акциза у посљедња три мјесеца донијела је високу стопу раста у четвртном кварталу 2024. од 19% (Графикон 13, лијево).

У посљедње четири године константно се биљежи раст прихода од акциза у апсолутном износу, но, годишњи ефекти су највећи у 2024. години (Графикон 13, десно). Неуједначен темпо раста је довео и до варирања годишњих стопа раста. Највећи разлог је нижа основица у 2023. години, као посљедица губитка прихода од акциза на дуванске прерађевине због промјене режима плаћања акциза.

⁵ Почетком 2024., једнако као и крајем 2023., извршене су значајне исплате поврата акциза на дуванске прерађевине у вези са преласком на нови режим плаћања акциза. С обзиром да се ради о нестандартним повратима, који немају регуларан готовински ток, кориштење података о нето наплати не би дало реалну слику о трендовима. Из тог разлога у анализи наплате укупних акциза и акциза на дуванске прерађевине користе се подаци о бруто наплати.

Графикон 13



Извор: Управа за индиректно опорезивање БиХ; израчун и приказ ОМА

Без обзира на годишње осцилације узроковане ефектом базе, удио нето прихода од акциза мјерен % БДП и удјелом у укупно наплаћеним приходима од индиректних пореза није значајније варирао (Табела 2). Ипак, може се уочити ефекат губитка прихода од акциза због промјене начина плаћања акциза на дуванске прерађевине у 2023., као и ефекат нестандардних и једнократних поврата акциза на дуванске прерађевине у истој години.

Табела 2: Наплата нето прихода од акциза, годишњи трендови

	2022	2023	2024
годишња промјена у %	7,1%	1,5%	15,4%
као % БДП	3,5%	3,1%	3,5%
као % инд. пореза	20,2%	19,0%	19,6%

Извор: Управа за индиректно опорезивање БиХ (приходи); Агенција за статистику БиХ (БДП 2022-2023); Дирекција за економско планирање (БДП 2024); израчун ОМА.

Акцизе на дуванске прерађевине

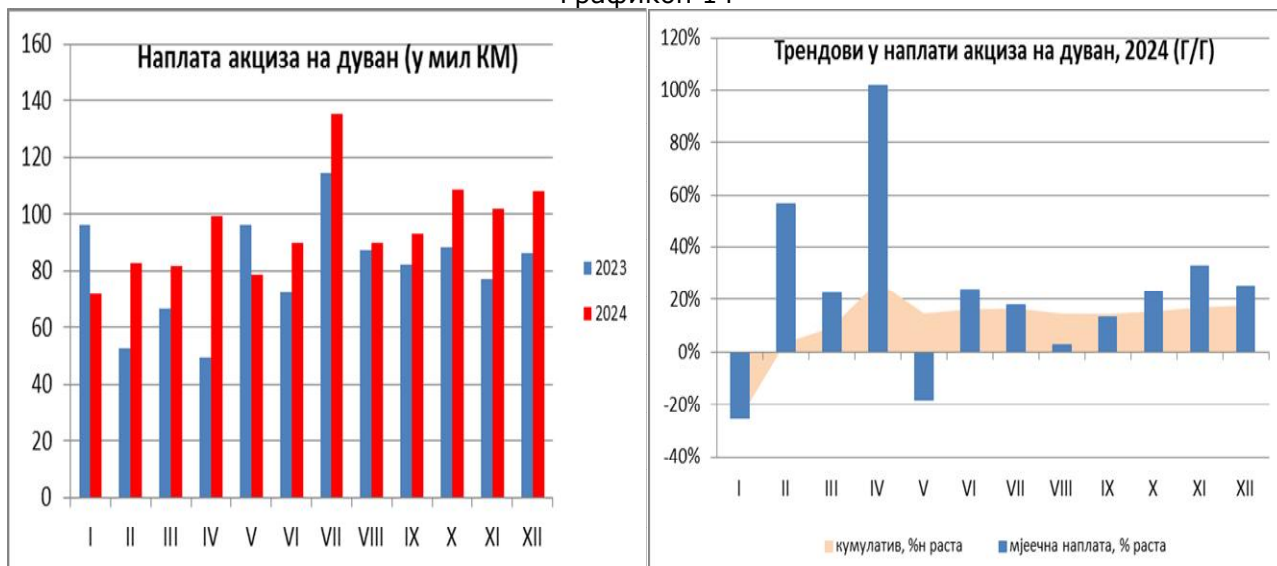
Акцизе на дуванске прерађевине имају највећи пондер у структури прихода од акциза, који расте из године у годину, а у 2024. износи 62%. Имајући то у виду очекивано је да трендови наплате акциза на дуванске прерађевине детерминишу трендове наплате укупних акциза. Правац кретања стопа раста је идентичан, само су стопе раста/пада укупних прихода акциза ниже од стопа раста/пада акциза на дуванске прерађевине због утицаја трендова у наплати акциза на деривате нафте, које такође имају значајан удио у наплати укупних акциза и због тога представљају коректив трендовима акциза на дуванске прерађевине.

Наплата прихода од акциза на дуванске прерађевине је у порасту, у погледу наплаћених износа, но, и даље са снажним мјесечним осцилацијама. Осцилације у наплати акциза на дуванске прерађевине су уобичајене, с обзиром да зависе од продајних политика двије мултинационалне дуванске корпорације, које држе 85% тржишта цигарета у БиХ. Међутим, у 2024. осцилације у наплати акцизе су додатно заоштрене због примјене новог режима плаћања акциза који је пореметио шему плаћања акциза⁶. У првих неколико мјесеци 2023.

⁶ Измјене Закона о акцизима („Службени гласник БиХ“ бр. 50/2023).

(Графикон 14, лијево, „2023“), због промјене режима плаћања је настао вакум у готовинском току прихода од акциза, умањујући базу за поређење наплате акциза на дуванске прерађевине у 2024. и, посљедично, доводећи до виших стопа раста. Распон мјесечних стопа раста прихода од акциза на дуванске прерађевине у првих пет мјесеци је износио чак 127 п.п., а кретао се од -25,1% у јануару до 101,8% у априлу 2024. (Графикон 14, десно).

Графикон 14



Извор: Управа за индиректно опорезивање БиХ; израчун и приказ ОМА

Након пада наплате у мају од -18,1%, у наставку године, осим у августу, мјесечне стопе раста прихода од акциза су биле јако високе, у распону од 18% до 33% (Графикон 14, десно).

На нивоу године остварен је раст наплате прихода од акциза на дуванске прерађевине од 17,8% (Графикон 14, десно, „кумулатив“). На први поглед би се могло закључити да се ради о врло високом расту, који има за резултат и висок суфицит прихода због високе основице. Међутим, потребно је имати у виду да је 2023. због новог режима плаћања акциза изгубљен најмање један мјесец наплате. Уколико се на основицу из 2023. додају изгубљени приходи кумулативна стопа раста наплате акциза у 2024. износила би 8,8%.

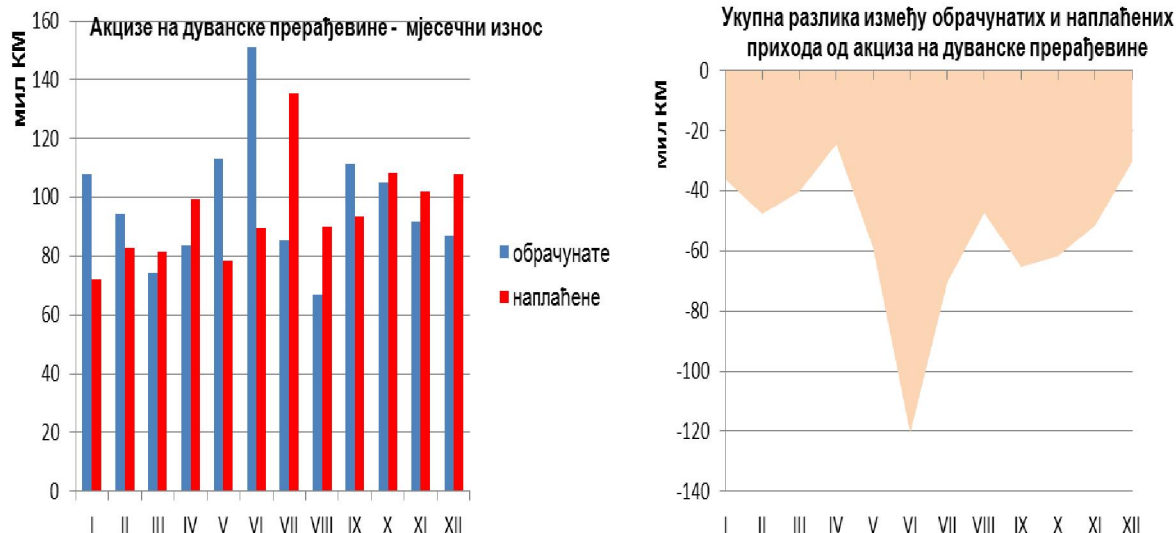
Нови режим плаћања, који је у великој мјери промијенио динамику уплате акциза, подразумијева уплату акциза у моменту увоза, умјесто у моменту преузимања акцизних маркица. Посљедица новог режима плаћања акциза је раскорак између обрачунатих (приликом преузимања акцизних маркица) и плаћених акциза (приликом увоза)⁷.

Дискрепанца је током 2023. године расла, да би у децембру пала на 99,4 мил КМ. Очекивања су била да ће се шема плаћања стабилизovati током 2024. године, што је требало дискрепанцу свести на минимум. У јануару 2024. дискрепанца је износила 36 мил КМ, но, у наредним мјесецима је расла да би у јуну била повећана на чак 120 мил КМ (Графикон 15, десно). Од јула је ситуација обрнута, наплаћене акцизе су веће од обрачунатих у том

⁷ У режиму плаћања акциза при преузимању маркица временски период између преузимања маркица и пласмана цигарета са тим маркицама је износио око мјесец и по дана. Количина преузетих маркица није зависила само од динамике продаје већ и од потребних финансијских средстава које је нужно ангажовати за плаћање акциза доста раније, чак прије саме производње цигарета. У новом режиму плаћања релевантан је временски размак између увоза цигарета, када се плаћају акцизе, и њихове продаје. Стога, вријеме преузимања акцизних маркица, када се обрачунавају акцизе, није више релевантно за готовински ток компаније.

периоду. Уједно је и значајно смањена дискрепанца, тако да је у децембру пала на 30,3 мил КМ, што одговара јануарском стању.

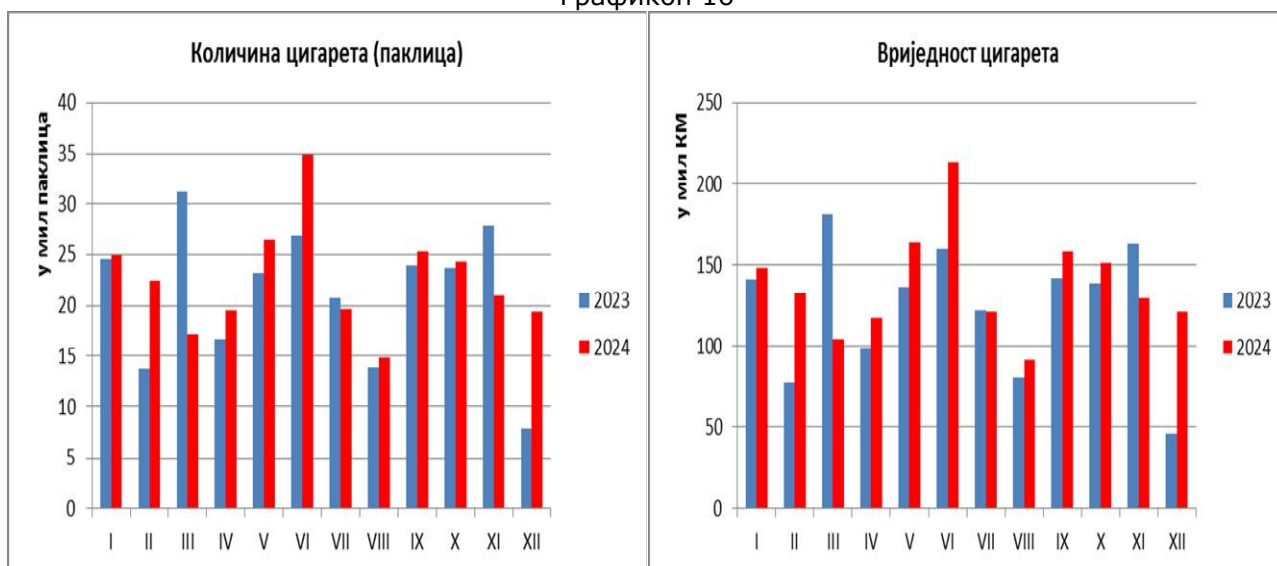
Графикон 15



Извор: Управа за индиректно опорезивање БиХ; израчун и приказ ОМА

Промјена начина плаћања акциза на дуванске прерађевине донијела је структурални прекид у серијама података и отежала анализе, јер се губи директна веза између евиденције акцизних маркица и уплате акциза. У 2024. је остварен висок раст прихода од акциза на дуванске прерађевине од 17,8% (Графикон 14, десно, „кумулатив“). Просјечна пондерисана цијена цигарета је порасла за 4,6%, али то није битније утицало на количину цигарета, мјерену бројем издатих маркица за паклице, која је повећана за 11% (Графикон 16, десно). Истовремено је вриједност тржишта цигарета у 2024. повећана за 15,3% (Графикон 16, лијево). Раст количина цигарета и вриједности је донио раст и *ad valorem* и специфичне компоненте прихода од акциза, а, посљедишно и раст прихода од ПДВ-а.

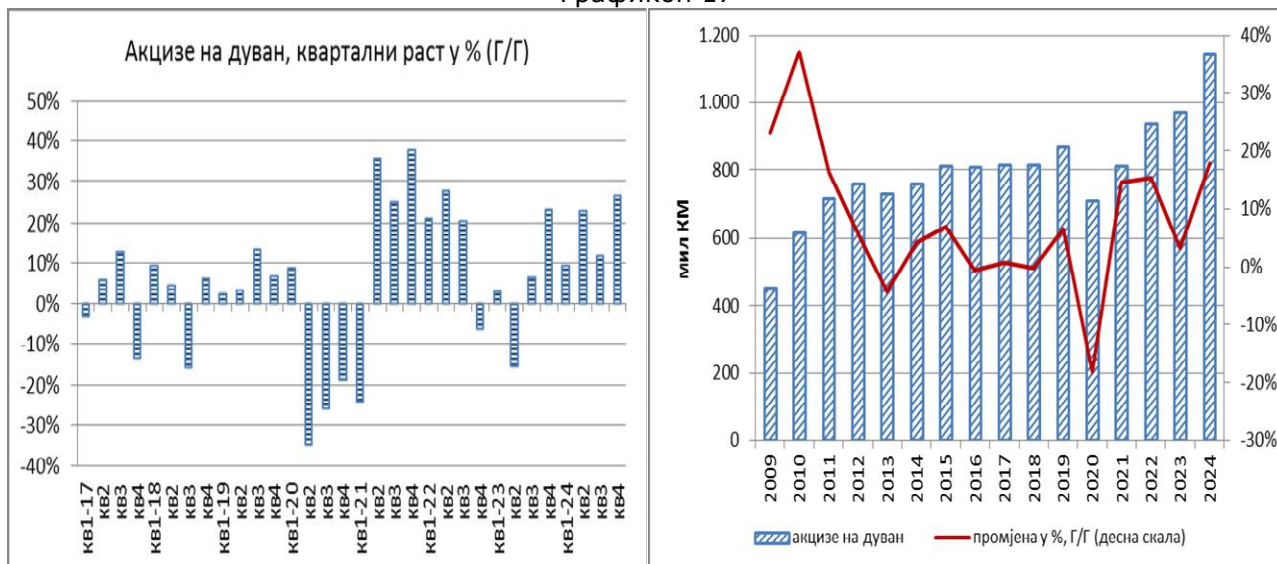
Графикон 16



Извор: Управа за индиректно опорезивање БиХ; израчун и приказ ОМА

Квартални трендови су позитивни и стабилни, са високим стопама раста. С обзиром на позитиван ефекат мање основице због губитка прихода од акциза у прва четири мјесеца 2023. на стопе раста прихода очигледно је да је раст у првом кварталу 2024. *de facto* био знатно нижи, а мањим дијелом и у другом кварталу. У првом кварталу је остварен раст од 9,6%, у другом 23%, а у трећем 12,1% (Графикон 17, лијево). Због високе наплате прихода од акциза у посљедња три мјесеца 2024. остварена је висока стопа раста од 26,7% у четвртм кварталу 2024.

Графикон 17



Извор: Управа за индиректно опорезивање БиХ; израчун и приказ ОМА

Наплата прихода од акциза на дуванске прерађевине у 2024. је рекордна од оснивања УИО, како у погледу апсолутног износа наплаћених прихода, тако и по годишњој стопи раста (Графикон 16, десно). Велике разлике у односу на 2023. су посљедица примјене новог режима плаћања акциза почетком 2023. Међутим, без обзира на нове административне мјере наплата прихода од акциза на дуванске прерађевине у 2024. је задржала стабилност, мјерено % БДП и удјелом у укупно наплаћеним индиректним порезима (Табела 3).

Табела 3: Наплата прихода од акциза на дуванске прерађевине, годишњи трендови

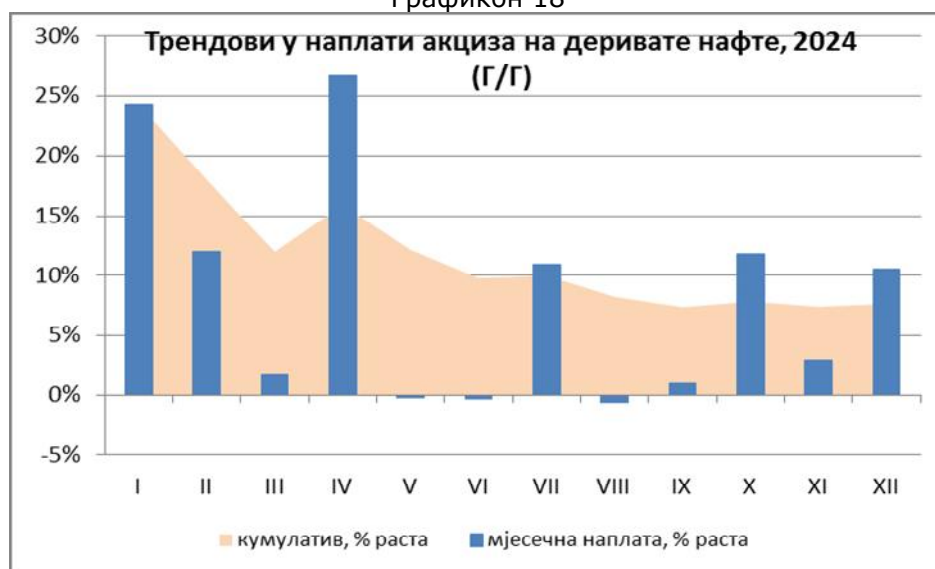
	2022	2023	2024
годишња промјена у %	15,3%	3,4%	17,8%
као % БДП	2,1%	1,9%	2,1%
као % инд. пореза	12,0%	11,5%	12,1%

Извор: Управа за индиректно опорезивање БиХ (приходи); Агенција за статистику БиХ (БДП 2022-2023); Дирекција за економско планирање (БДП 2024); израчун ОМА.

Акцизе на деривате нафте

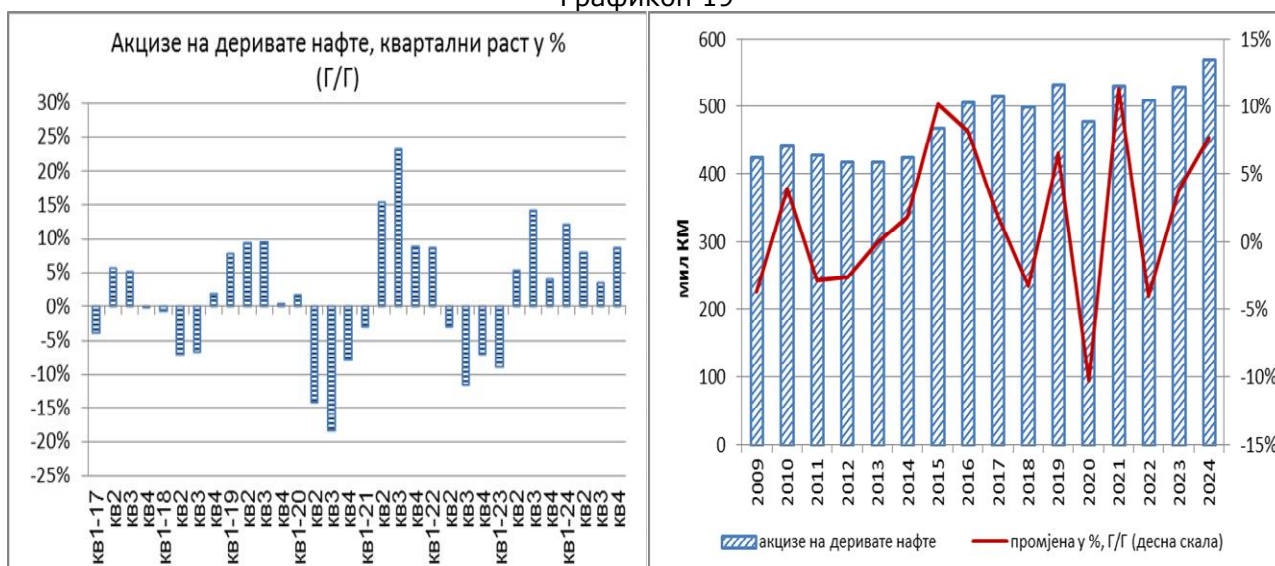
За разлику од наплате акциза на деривате нафте у претходним година, са снажним осцилацијама мјесечних стопа раста, у 2024. наплата је у цјелини била у позитивној зони раста. У три мјесеца остварен је нулти раст, а у осталих девет мјесеци стопе раста су достигле чак 26,7% (април). Више стопе раста у почетку године су последица ниске базе из истог периода 2023. Тада је потрошња деривата била нижа због виших малопродајних цијена деривата, а тиме и нижа наплата акциза. Смиривање мјесечних осцилација наплате акцизе на деривате нафте у посљедња четири мјесеца имали су за последицу стабилан кумулативни раст, који је у децембру износио 7,7% (Графикон 18, лијево, „кумулатив“).

Графикон 18



Извор: Управа за индиректно опорезивање БиХ; израчун и приказ ОМА

Графикон 19



Извор: Управа за индиректно опорезивање БиХ; израчун и приказ ОМА

Због ефекта базе квартална стопа у првом кварталу 2024. је забиљежен раст прихода од акциза на деривате нафте од високих 12%. У другом кварталу 2024. стопа раста је износила 7,9%, у трећем тек 3,6%, док је стабилизација наплате посљедњих мјесеци у години донијела раст у четвртном кварталу од 8,5% (Графикон 19, лијево).

У 2024. години је остварена рекордна наплата акциза на деривате нафте од успоставе УИО (Графикон 19, десно). Дуги низ година, од 2016. до 2023., годишња наплата се кретала у распону од 500 до 530 мил КМ, а тек 2024. горња граница је значајније премашена. Будући да није било промјене политике опорезивања деривата нафте раст наплате се може повезати само са растом потрошње⁸. Значајност прихода од акциза на деривате нафте мјерене % БДП је стабилна, но, примјећује се опадање у структури прихода од индиректних пореза (Табела 4). То указује на закључак да је раст укупних прихода од индиректних пореза био бржи у односу на раст прихода од акциза на деривате нафте.

Табела 4: Наплата прихода од акциза на деривате нафте, годишњи трендови

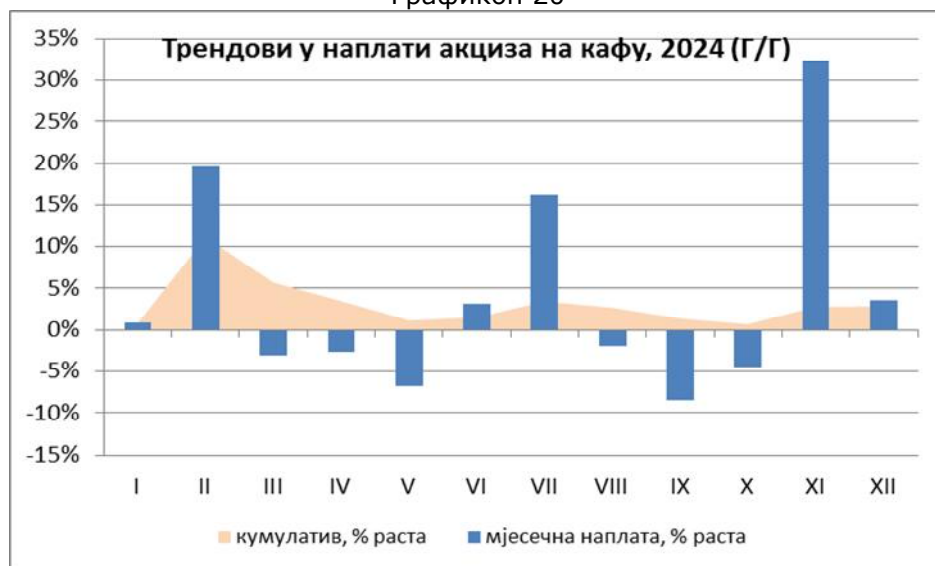
	2022	2023	2024
годишња промјена у %	-4,0%	3,7%	7,9%
као % БДП	1,1%	1,0%	1,1%
као % инд. пореза	6,5%	6,3%	6,0%

Извор: Управа за индиректно опорезивање БиХ (приходи); Агенција за статистику БиХ (БДП 2022-2023); Дирекција за економско планирање (БДП 2024); израчун ОМА.

Акцизе на кафу

Снажне мјесечне осцилације⁹ у наплати су забиљежене и код акциза на кафу (Графикон 20, лијево).

Графикон 20



Извор: Управа за индиректно опорезивање БиХ; израчун и приказ ОМА

Током 2024. у шест мјесеци је остварен пад прихода од акциза на кафу, а поготово је то било изражено у септембру, када је наплаћено 8,5% мање прихода од акциза него у истом мјесецу

⁸ О трендовима у потрошњи деривата нафте и утицају на наплату прихода од акциза и путарине више у посебној анализи у Билтену.

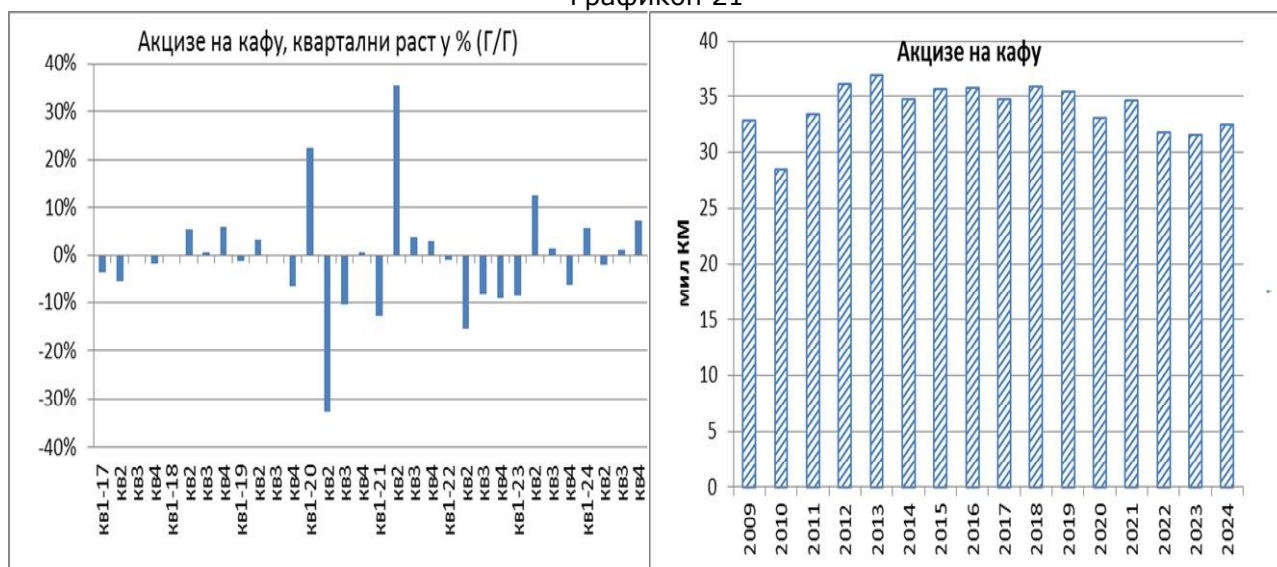
⁹ Детаљна анализа трендова наплате акциза на кафу биће објављена у билтенима током године.

2023. С друге стране, позитивне стопе раста су забиљежене у преосталих шест мјесеци, са максимумом у новембру, када је остварен раст од чак 32,3%.

И поред промјењивих трендова током године кумулативна стопа раста је цијелу годину била позитивна, са максимумом у фебруару, полако се смањујући до октобра кад је пала на свега 0,7%. Међутим, повољнија кретања наплате у посљедња два мјесеца 2024. довела су до повећања кумулативне стопе раста на 2,9% (Графикон 20, лијево, „кумулатив“).

Квартална поређења указују на закључак да је најлошија наплата акциза на кафу била у другом кварталу 2024. када је забиљежен пад од 2,1%, те у трећем кварталу када је остварен раст од само 1,1%. С друге стране, више позивитивне стопе раста су остварене у првом и четвртм кварталу 2024., 5,7% и 7,4% респективно (Графикон 21, лијево).

Графикон 21



Извор: Управа за индиректно опорезивање БиХ; израчун и приказ ОМА

Преглед годишње наплате акциза на кафу пружа интересантан закључак, да се приходи од акциза на кафу из годину у годину полако смањују, из чега произилази сљедећи закључак, да је потрошња кафе у 2024. била мања него у 2009. години (Графикон 21, десно). С обзиром на непромијењену акцизну политику смањење потрошње може бити повезано са рапидним одливом радно способног становништва из БиХ, које је главни конзумент кафе. С друге стране, не треба изгубити из вида постојање диференцираног опорезивања кафе (сирова, пржена, итд.). У ситуацији када цијена кафе на свјетском тржишту и малопродаји константно расте очекивана реакција увозника и потрошача могла би бити прекомпозиција потрошње према најмање опорезованој сировој кафи, што, у коначници има за посљедицу смањење прихода од акциза¹⁰.

Табела 5: Наплата прихода од акциза на кафу, годишњи трендови

	2022	2023	2024
годишња промјена у %	-8,7%	-0,5%	2,9%
као % БДП	0,1%	0,1%	0,1%
као % инд. пореза	0,4%	0,4%	0,3%

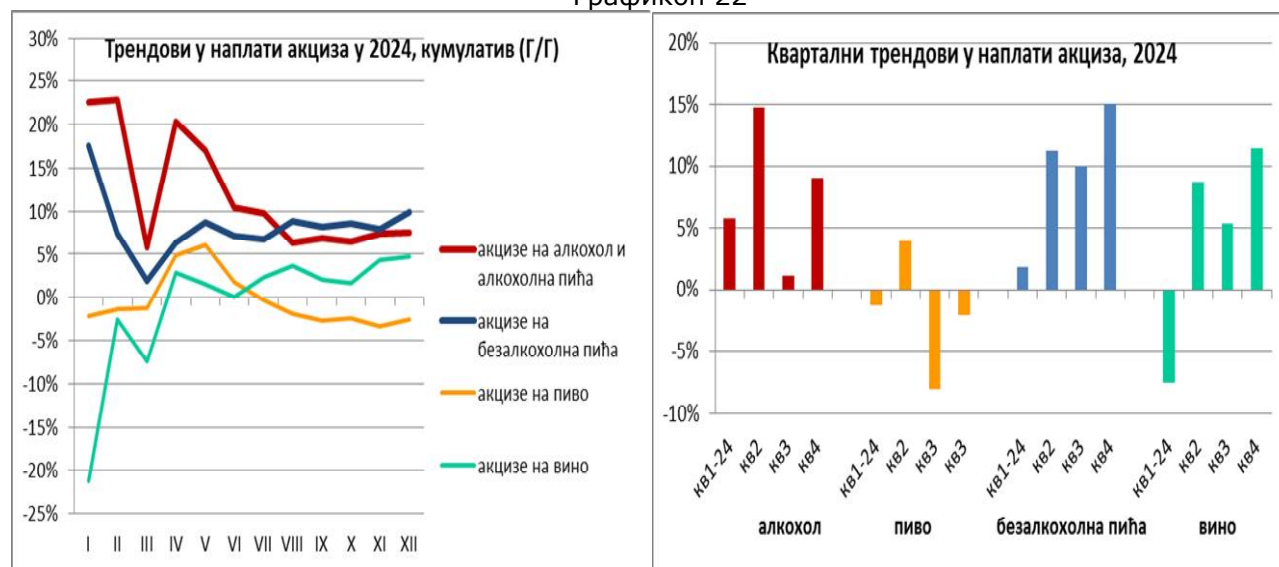
Извор: Управа за индиректно опорезивање БиХ (приходи); Агенција за статистику БиХ (БДП 2022-2023); Дирекција за економско планирање (БДП 2024); израчун ОМА.

¹⁰ Акциза на пржену кафу је два пута већа од акциза на сирову кафу.

Акцизе на пиво, вино, алкохол, алкохолна и безалкохолна пића

Осцилаторни трендови¹¹ у наплати током 2024. године су забиљежни и код акциза на пиво, вино, алкохол, алкохолна и безалкохолна пића, поготово у првом полугодишту. У првих неколико мјесеци остварен је раст прихода од акциза на алкохол, алкохолна и безалкохолна пића, док је наплата акциза на пиво и вино била мања него у истом периоду 2023. У наредним мјесецима наплата акциза на пиво је изашла из негативне у позитивну зону раста, али је од јула поновно у негативној зони раста, са тенденцијом погоршања. Наплата акциза на остале производе из групације је стабилна са растућим позитивним кумулативним стопама раста на крају 2024. (Графикон 22, лијево).

Графикон 22



Извор: Управа за индиректно опорезивање БиХ; израчун и приказ ОМА

Квартална поређења показују пад наплате акциза на пиво у трећем и четвртном кварталу, док је код осталих производа примјетна висока стопа раста у четвртном кварталу 2024. (Графикон 22, десно).

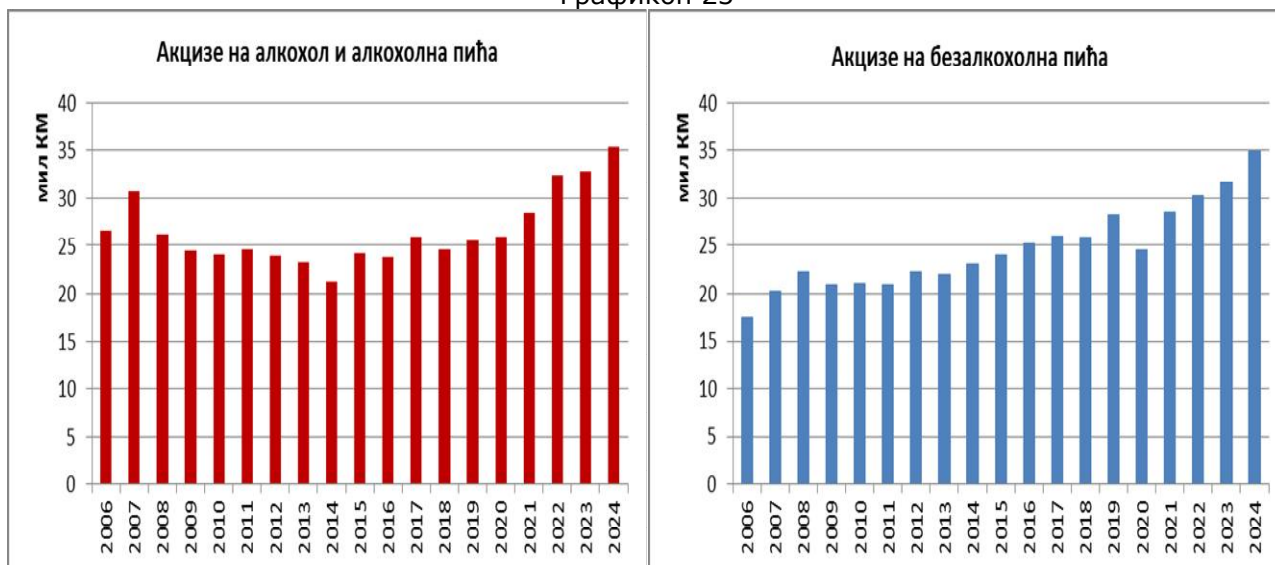
Анализа наплате у апсолутном износу показује растући тренд код акциза на алкохол и алкохолна пића, те акциза на безалкохолна пића, код којих је у 2024. остварена рекордна наплата од оснивања УИО (Графикон 23).

Међутим, наплата акциза на пиво у 2024. је *de facto* на нивоу 2015. Сличан тренд има и наплата акциза на вино (Графикон 24).

Годишња поређења показују смањење значајности прихода од акциза на ову групацију производа, мјерено % БДП и удјелом у наплаћеним индиректним порезима (Табела 6).

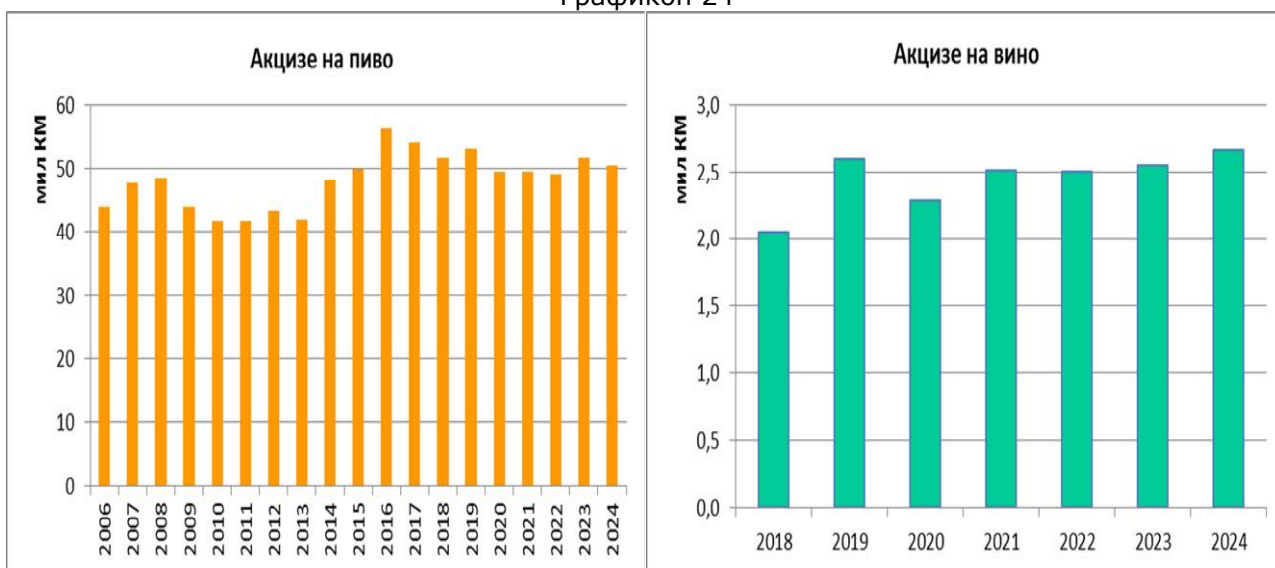
¹¹ Детаљна анализа трендова наплате акциза на акцизне производе из ове групације биће објављена у билтенима током године.

Графикон 23



Извор: Управа за индиректно опорезивање БиХ; израчун и приказ ОМА

Графикон 24



Извор: Управа за индиректно опорезивање БиХ; израчун и приказ ОМА

Табела 6: Наплата прихода од акциза на пиво, вино, алкохолна и безалкохолна пића, годишњи трендови

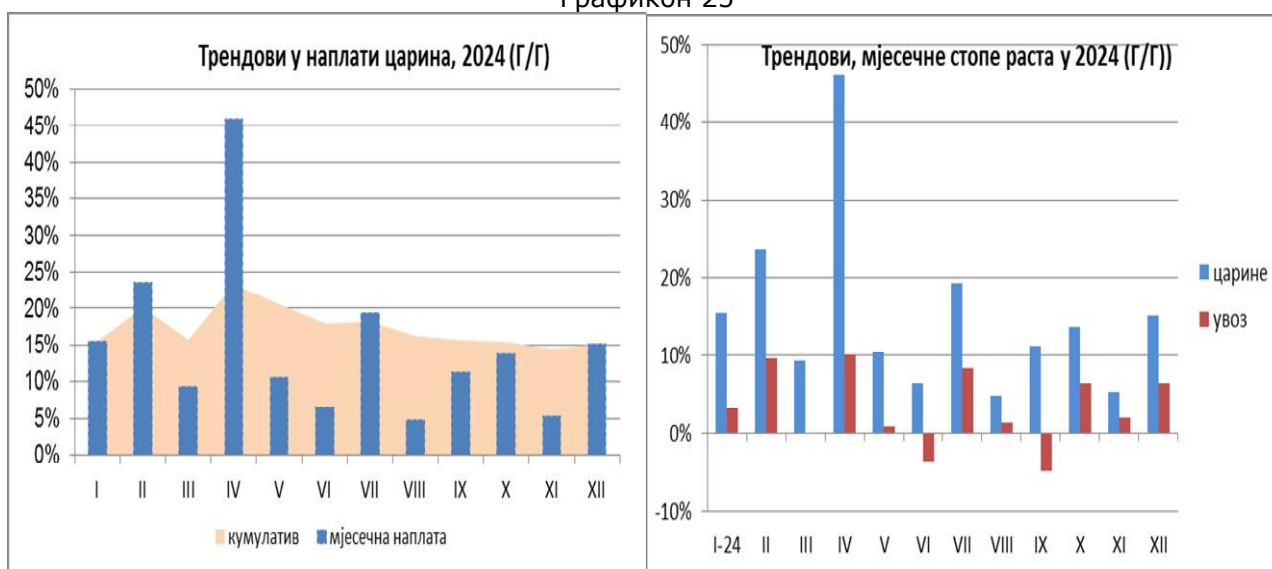
	2022	2023	2024
годишња промјена у %	5,2%	1,6%	5,9%
као % БДП	0,3%	0,2%	0,2%
као % инд. пореза	1,5%	1,4%	1,3%

Извор: Управа за индиректно опорезивање БиХ (приходи); Агенција за статистику БиХ (БДП 2022-2023); Дирекција за економско планирање (БДП 2024); израчун ОМА.

Царине

Наплата прихода од царина током године је снажно осцилирала. Максимални мјесечни раст прихода од царина у 2024. од огромних 45,9% остварен је у априлу, а у осам мјесеци стопе раста су прелазиле 10% (Графикон 25, лијево). У преосталим мјесецима стопе раста су биле од 4% до 6%.

Графикон 25



Извор: Управа за индиректно опорезивање БиХ; Агенција за статистику БиХ; израчун и приказ ОМА

Енорман раст наплате прихода од царина у априлу се одразио и на кумулативну стопу раста у прва четири мјесеца 2024. повећавајући је на 23,3%, што је уједно и максимални раст у цијелој години (Графикон 25, лијево, „кумулатив“). У другом полугодишту осцилације стопа раста су биле слабије, што је довело до постепеног смањења кумулативне стопе раста, која је у коначници пала на 14,5%.

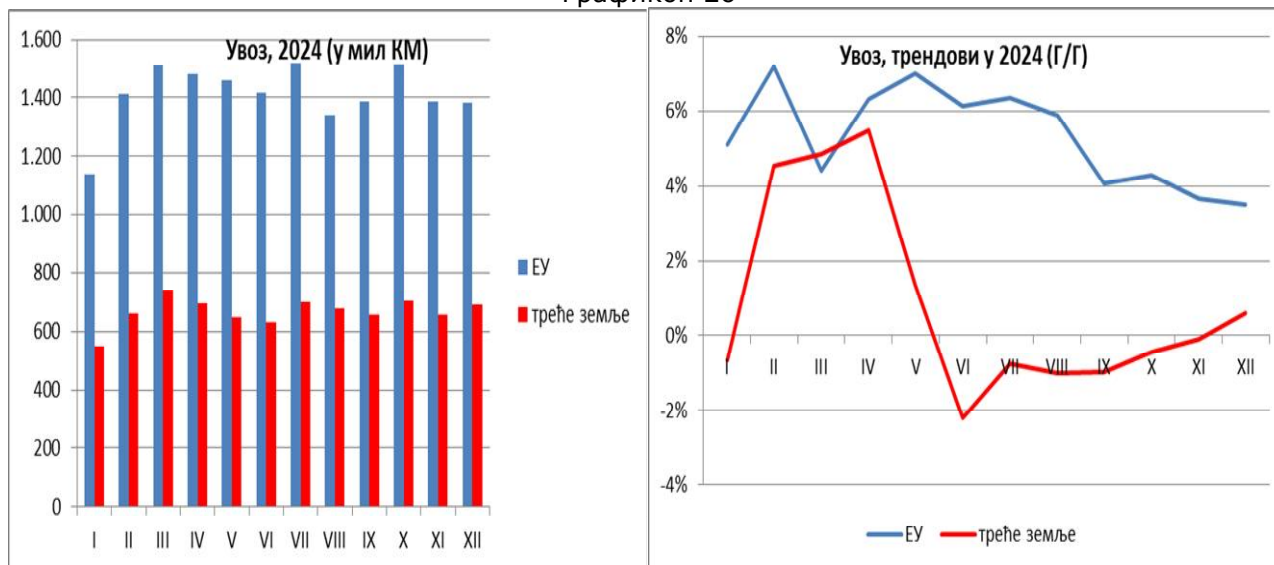
Раст прихода од царина би требао бити у корелацији са растом увоза јер је највећи дио прихода од царина *ad valorem*, односно обрачунава се као постотак од основице. Разлике између стопа раста увоза и прихода од царина су могуће због структуре основице коју, у сврху анализе, чине двије категорије роба - робе које су у режиму царина и остала роба на коју се не плаћају царине, односно о кретању увоза сваке од наведених категорија. Међутим, поређење стопа раста прихода од царина и статистичких¹² података о кретању увоза у 2024. указују на неуобичајено велику дискрепанцу у корист раста прихода од царина, поготово у априлу (Графикон 25, десно). Друга ситуација се односи на јуни и септембар када је забиљежен пад увоза и раст прихода од царина.

С обзиром да је у свим мјесецима стопа раста царина већа од стопе раста увоза може се закључити да је у структури увоза роба остварен бржи раст увоза роба на које се плаћају царине. Под режимом царина је дио роба из ЕУ и увоз роба из трећих земаља. Вриједност увоза првих мјесеци у години традиционално је најнижа, но, приказ кретања увоза по главним групацијама земаља релевантних за наплату прихода од царина показује у прва три мјесеца раст увоза из ЕУ и из трећих земаља, изражено у апсолутним износима, те опадајући тренд наплате у другом кварталу. Међутим, у јулу је поновно повећан увоз до нивоа из марта. Но, у августу је увоз из ЕУ био значајно нижи у односу на већину мјесеци у 2024., а у

¹² Извор: Агенција за статистику БиХ

септембру је остварен опоравак, али далеко мање него у периоду фебруар - јули (Графикон 26, лијево). Поређење са увозом у 2023. години показује силазне трендове код увоза из ЕУ, чији раст је, у коначници, пао на 3,5%. С друге стране, након шест мјесеци негативног раста, захваљујући расту увоза у децембру укупан увоз из трећих земаља у 2024. је прешао у позитивну зону раста са стопом од 0,6% (Графикон 26, десно).

Графикон 26



Извор: Агенција за статистику БиХ; израчун и приказ ОМА

Преглед кварталних трендова у наплати прихода од царина указује на опоравак наплате прихода у првом полугодишту, тако да је у првом кварталу 2024. забиљежен раст од 15,7%, а у другом чак 19,8%. Успоравање раста наплате прихода од царина у другом дијелу године утицало је и на кварталне стопе, које су у трећем и четвртном кварталу износиле 11,7% и 11,5% респективно (Графикон 27, лијево).

Графикон 27



Извор: Управа за индиректно опорезивање БиХ; израчун и приказ ОМА

Преглед годишње наплате прихода од царина показује убрзан раст у апсолутном износу у посљедње три године (Графикон 27, десно). Примјећује се да се, из године у годину, повећава значајност прихода од царина, мјерено % БДП и удјелом у наплаћеним индиректним порезима (Табела 7).

Табела 7: Наплата прихода од царина, годишњи трендови

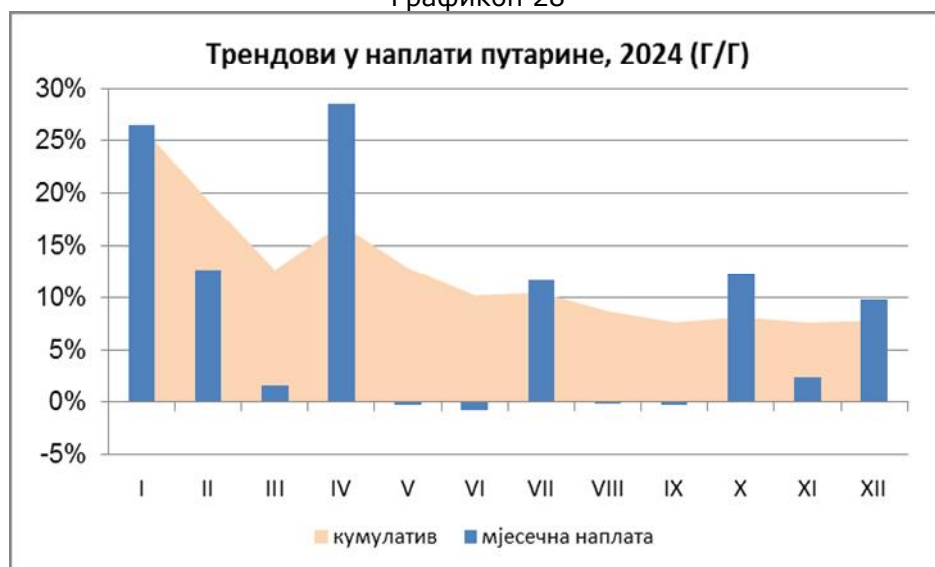
	2022	2023	2024
годишња промјена у %	33,1%	17,3%	14,5%
као % БДП	0,9%	1,0%	1,1%
као % инд. пореза	5,5%	6,0%	6,1%

Извор: Управа за индиректно опорезивање БиХ (приходи); Агенција за статистику БиХ (БДП 2022-2023); Дирекција за економско планирање (БДП 2024); израчун ОМА.

Путарина

Иако, у начелу, динамика наплате прихода од путарине прати динамику наплату акциза на деривате нафте, постоје разлике које су одређене политиком стопа на различите врсте деривата нафте и олакшицама које прописује Закон о акцизама (ослобађања, поврати, изузимање из опорезивања). Имајући у виду сужавање¹³ опсега ослобађања од плаћања путарине разлике између стопа раста акциза на деривате нафте и путарине су све мање. У 2024. наплата путарине је снажно осцилирала у почетку године, са максимумом у априлу (28,6%). Од маја су осцилације ослабиле, максимална стопа у том периоду је износила 12,3%, а у пет мјесеци су остварене ниске стопе раста или нулти раст (Графикон 28, лијево, „мјесечна наплата“). Крајем године су наплата путарине је повећана, што се позитивно одразило на кумулативну стопу раста која је повећана на 7,9% (Графикон 28, лијево, „кумулатив“).

Графикон 28



Извор: Управа за индиректно опорезивање БиХ; израчун и приказ ОМА

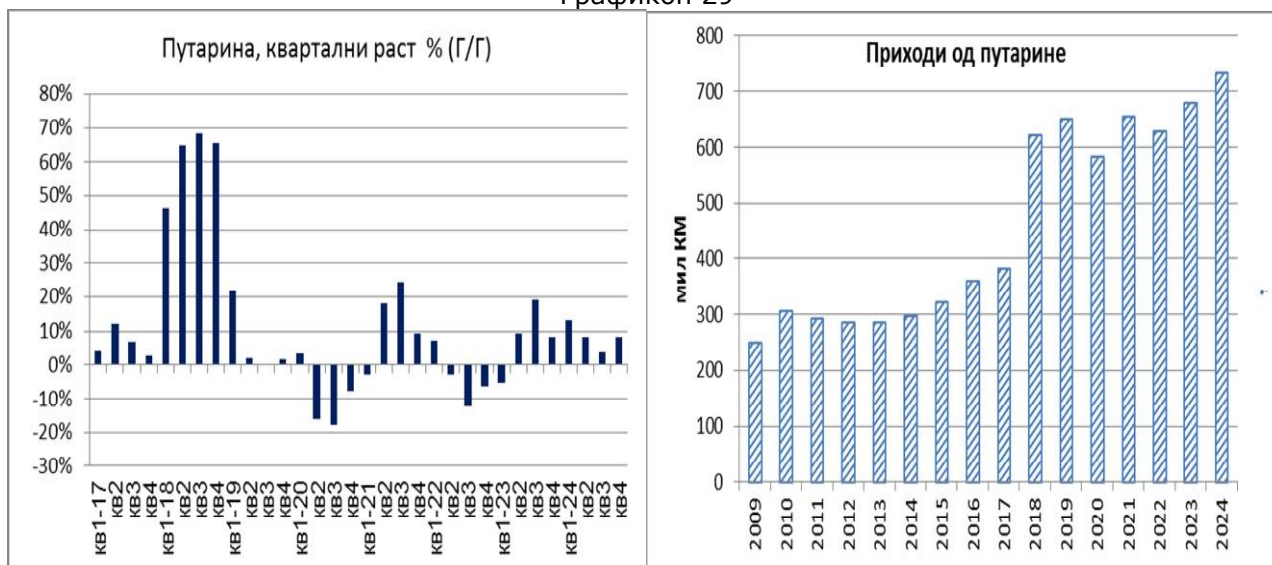
¹³ У складу са одлукама Савјета за државну помоћ суспендована су ослобађања плаћања путарине за руднике и термоелектране, тако да је опсег ослобађања сведен само на два обвезника, ентитетске жељезнице.

Бања Лука: Бана Лазаревића, 78 000 Бања Лука, Тел/факс: +387 51 335 350, E-mail: oma@uino.gov.ba

Сарајево: Змаја од Босне 476, 71 000 Сарајево, Тел:+387 33 246 081, Факс:+387 33 246 080, Web: www.oma.uino.gov.ba

Највиша стопа раста прихода од путарине од 13,1% је остварена у првом кварталу 2024. године, а најнижа од 3,7% у трећем кварталу 2024. У другом и четвртном кварталу стопа раста је скоро идентична, 8,2% и 8,3% респективно (Графикон 29, лијево).

Графикон 29



Извор: Управа за индиректно опорезивање БиХ; израчун и приказ ОМА

Годишња поређења указују на рекордне приходе од путарине у 2024. години (Графикон 29, десно). Велики скок у апсолутном износу наплате у 2018. је посљедица повећања стопе намјенске путарине од фебруара 2018.

У погледу значајности прихода од путарине примјећује се смањење удјела у укупно наплаћаним приходима од индиректних пореза (Табела 8). С обзиром да се ради о релативним поређењима, смањење удјела у укупним индиректним порезима може бити посљедица бржег раста укупне наплате у односу на наплату путарине.

Табела 8: Наплата прихода од путарине, годишњи трендови

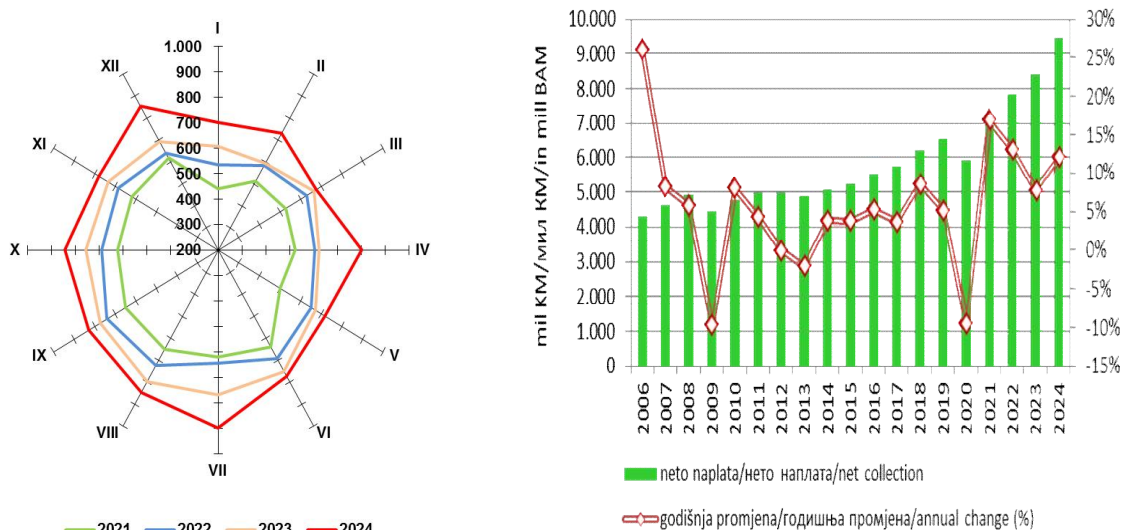
	2022	2023	2024
годишња промјена у %	-4,3%	8,1%	8,2%
као % БДП	1,4%	1,3%	1,4%
као % инд. пореза	8,0%	8,0%	7,8%

Извор: Управа за индиректно опорезивање БиХ (приходи); Агенција за статистику БиХ (БДП 2022-2023); Дирекција за економско планирање (БДП 2024); израчун ОМА.

ЕФЕКТИ НАПЛАТЕ ИНДИРЕКТНИХ ПОРЕЗА У 2024

Анализа годишњих трендова наплате индиректних пореза указује на константан раст наплате у апсолутном износу на мјесечном нивоу (Графикон 30, лијево), те на годишњем нивоу (Графикон 30, десно) у посљедње четири године, са високим годишњим стопама раста (Графикон 30, десно).

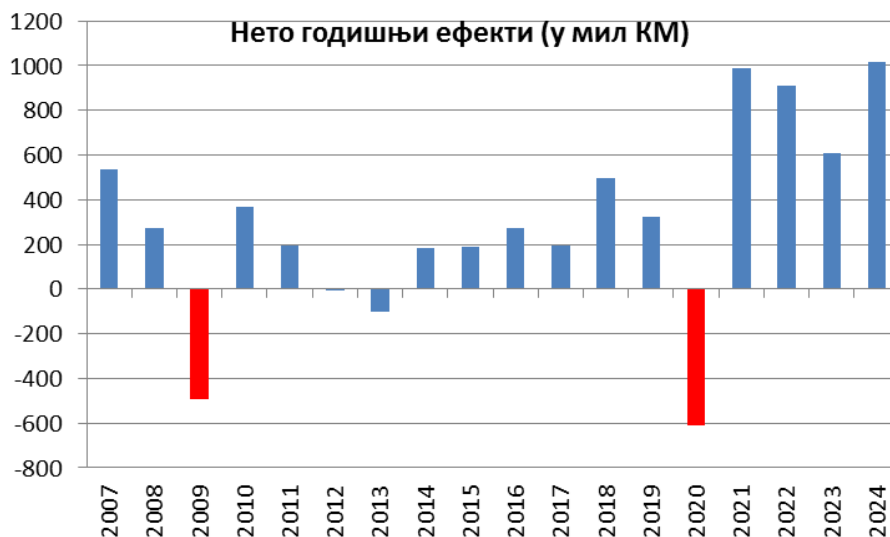
Графикон 30



Извор: Управа за индиректно опорезивање БиХ; израчун и приказ ОМА

У 2024. је остварен рекордан нето суфицит прихода од индиректних пореза, највећи од успоставе УИО (Графикон 31).

Графикон 31



Извор: Управа за индиректно опорезивање БиХ; израчун и приказ ОМА

У само двије године остварен је нето пад прихода од индиректних пореза. То су године које су обиљежене великим глобалним кризама - 2009., у којој се испојила глобална финансијска и економска криза, и пандемијска 2020. У посљедње четири године нето ефекти

су јако високи, с тим да би требало искључити 2021., јер су високи ефекти у тој години последица опоравка након огромног пада прихода у 2020. години. Исто тако, може се примијетити да су нето ефекти у 2024. већи него у 2022. години, коју је обиљежио почетак рата у Украјини и велики скок цијена енергената, сировина и осталих роба и услуга. Имајући у виду да су се робне берзе стабилизовале већ у 2023. потребно је анализирати структуру суфицита у 2024. години. Посматрано по врстама прихода највећи суфицит у 2024. у односу на 2023. остварен је у наплати ПДВ-а у висини од 642,8 мил КМ, те акциза од 247,7 мил КМ (Графикон 32, лијево).

Графикон 32



Извор: Управа за индиректно опорезивање БиХ; израчун и приказ ОМА

Приходи од ПДВ-а доминирају и у структури нето суфицита у 2024. са удјелом од 63,5%. Нето суфициту од 1,015 млрд КМ значајно су допринијели и приходи од акциза на дуванске прерађевине, који имају удио од 17% (Графикон 32, десно). Дубље рашчлањење суфицита према начину утврђивања основице на суфицит који потиче од *ad valorem* пореза (ПДВ, највећи дио царина, *ad valorem* компонента акциза на цигарете) и дио који је специфичног карактера (специфична акциза на дуванске прерађевине, акцизе на деривате нафте и остале акцизне производе, путарина) показује да 80,8% нето суфицита прихода од индиректних пореза потиче од *ad valorem* пореза, што значи да су већином везани за раст основице, тј. цијене добара и услуга, будући да су стопе пореза остале непромијењене. Преостали суфицит је везан за реално повећање потрошње акцизних производа. Треба имати у виду и позитивне ефекте услед повећања ефикасности наплате прихода од стране УИО. Нижа стопа раста у 2023., а тиме и нижи удио мјерен % БДП-а, последица је промјене режима плаћања акциза на дуванске прерађевине. Губитак прихода у тој години због промјене начина плаћања акциза износио је 0,1% БДП, а годишња стопа раста је била мања за 1 п.п.

Табела 9: Наплата индиректних пореза, годишњи трендови

	2022	2023	2024
годишња промјена у %	13,1%	7,8%	12,0%
као % БДП	17,2%	16,6%	17,7%

Извор: Управа за индиректно опорезивање БиХ (приходи); Агенција за статистику БиХ (БДП 2022-2023); Дирекција за економско планирање (БДП 2024)

Математички, виша основица у 2023. години имала би за резултат годишњу стопу раста наплате индиректних пореза у 2024. нижу за 1 п.п.

Цијене, потрошња и приходи од деривата нафте у периоду 2006-2024

Припремила: Александра Регоје (стручни савјетник – макроекономиста)

Увод

У овом прилогу је анализирана потрошња деривата нафте у периоду од 2006. до 2024. године, који је карактеристичан по значајним турбуленцијама на свим пољима у економији, с обзиром да покрива период увођења и измјене стопе намјенске путарине, огромна колебања на свјетском тржишту нафте, избијање глобалне финансијске кризе 2008. године, избијање кризе узроковане вирусом корона, а онда и кризу узроковану дешавањима у Украјини.

Иако је потрошња деривата нафте ценовно нееластична, снажне турбуленције цијена у протеклом периоду су заједно са кретањима релевантних макроекономских индикатора одредиле потрошњу деривата нафте на тржишту БиХ, а тиме и прикупљене приходе по основу акциза на деривате нафте и путарине који имају значајан удио у укупним приходима од индиректних пореза. Фактори који одређују цијене деривата на тржишту БиХ су првенствено цијене сирове нафте, трговачке марже те висине пореских стопа. Оно што је највећим дијелом одредило кретање цијена деривата нафте у БиХ су свакако турбуленције на тржишту сирове нафте.

У Дијелу I је приказано кретање цијена: сирове нафте на свјетском тржишту и деривата нафте на тржишту БиХ. Дио II прилога приказује потрошњу деривата нафте у БиХ, која се односи на количине деривата нафте на које су обрачунате акцизе и путарина. У Дијелу III је представљена калкулација еластичности потражње за дериватима нафте у БиХ, односно потражње дизел горива и бензина. У Дијелу IV су анализирани приходи прикупљени на ЈР УИО по основу деривата нафте, а који се односе на акцизе и путарину. На крају је доступан и Прилог који приказује промјене стопа акциза и путарине у Закону из 2017. године у односу на и Закон из 2009. године.

I Цијене сирове нафте и кретање цијена деривата нафте на тржишту БиХ

Цијене сирове нафте

На основу података Америчке управе за енергетске информације¹⁴ на Графикону 1 (лијево) су приказане мјесечне цијене сирове нафте типа Брент¹⁵ у периоду од I-2019 до XII-2024. Цијене сирове нафте су биле релативно стабилне у 2019. години, а кретале су се у рангу од 59,0 до 71,3 долара по барелу. У периоду од 2019-2022 године су забиљежиле огромне флукуације, испрва као резултат ефеката пандемије коронавируса, а послије због рата у Украјини. У априлу 2020. године цијене сирове нафте су пале на свега 18,4 долара по барелу, што је најнижа вриједност након 1999. године. Након тога је наступио тренд раста, да би у јуну 2022. била забиљежена максимална цијена у посматраном периоду у износу од високих 122,7 долара по барелу. Од јула 2022. године поново је наступио тренд пада цијена сирове нафте, а на крају 2022. године су износиле 80,9 долара по барелу.

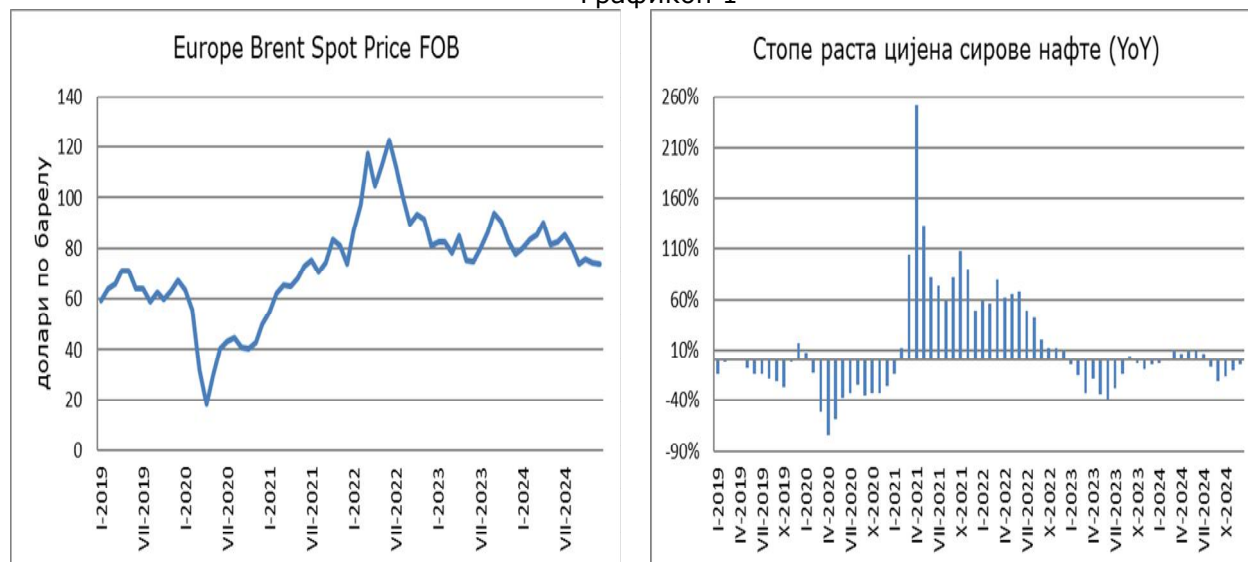
У односу на претходни период који је био јако турбулентан по питању цијена нафте, у периоду 2023-2024 није било снажних флукуација. Цијене сирове нафте у 2024. години кретале су се у рангу од 73,9 до 89,9 долара по барелу. Распон мјесечних цијена у 2024. години је износио 16,1 долар и нешто је мањи у односу на распон из 2023. године (18,9 долара). Када их поредимо са истим мјесецем претходне године (YoY), цијене су у 2024.

¹⁴ U.S. Energy Information Administration

¹⁵ Europe Brent Spot Price FOB

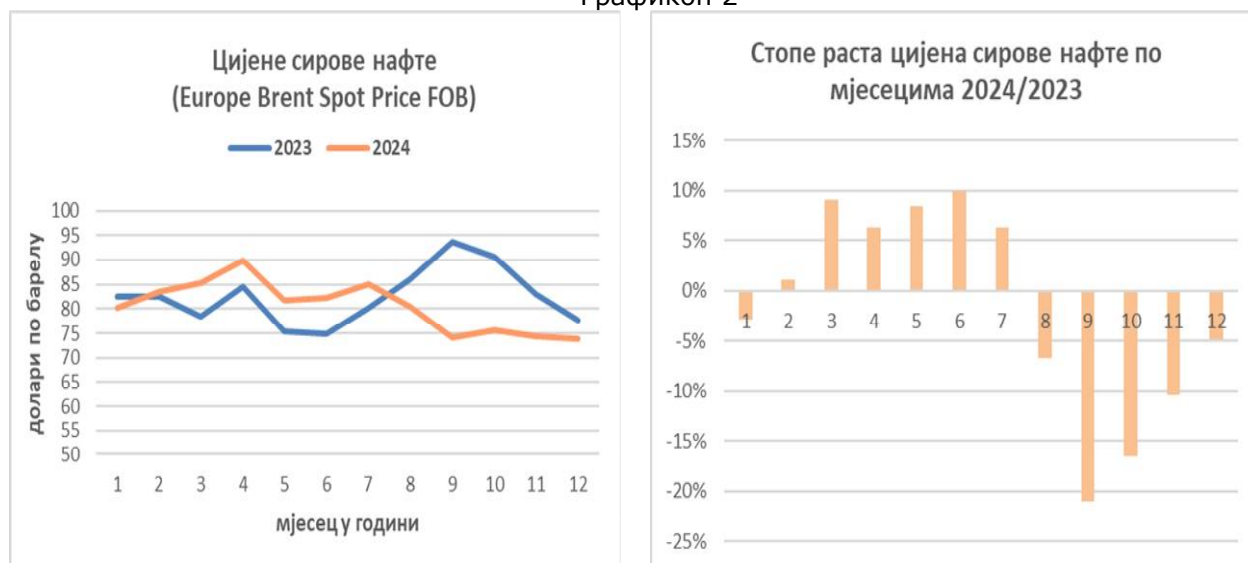
години биле ниже у јануару, те од мјесеца јула па до краја године. Највише стопе пада остварене су у септембру и октобру 2024. године, а резултат су како пада цијена тако и поприлично високе основице из претходне године. У периоду од фебруара до јуна 2024. године цијене сирове нафте су биле изнад прошлогодишњих (Графикон 2).

Графикон 1



Извор: Приказ аутора на основу података U.S. Energy Information Administration, www.eia.gov

Графикон 2



Извор: Приказ аутора на основу података U.S. Energy Information Administration, www.eia.gov

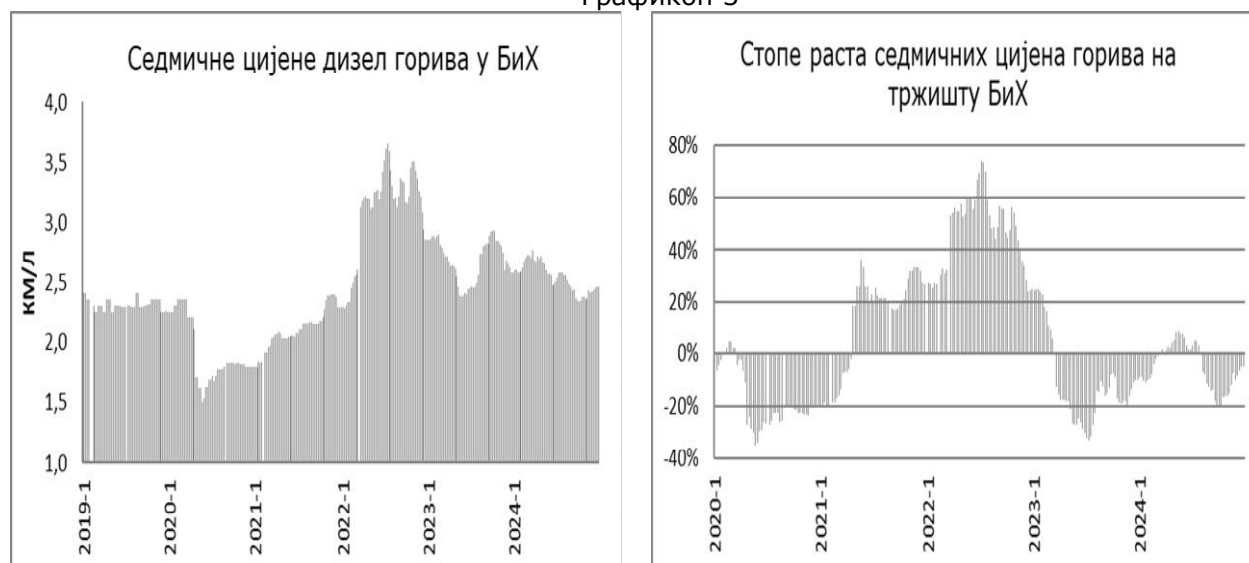
Цијене деривата нафте на тржишту БиХ

Графикон 3. приказује седмичне цијене дизел горива¹⁶ у БиХ у периоду од 2019. до краја 2024. године, које прате динамику цијена сирове нафте. Након периода изразито стабилних

¹⁶ Приказани су само подаци за дизел гориво јер је након 19. седмице 2022. године прекинуто извјештавање о цијенама за горива 95 БМБ и 98 БМБ на интернет страници Спољнотрговинске коморе БиХ са подацима International Road Transport Union-a.

цијена у 2019. години, цијене деривата нафте на тржишту БиХ снажно су пале у прољеће 2020. године, као посљедица пандемије вируса корона. У 21. седмици 2020. године цијена дизел горива износила је свега 1,5 КМ/л. Од 22. седмице 2020. године (крај маја) цијене деривата биљеже стабилан тренд раста, који је задржан кроз читаву 2021. годину. На крају 2021. године просјечна седмична цијена дизел горива износила је 2,3 КМ/л. Дешавања у Украјини утицала су на интензивирање тренда раста цијена у 2022. години. Просјечне цијене дизел горива достигле су свој максимум од високих 3,7 КМ/л у 28. седмици 2022. године (средица јула). Након тога услиједио је тренд пада цијена дизел горива све до 21. седмице 2023. године када су износиле 2,4 КМ/л. Следи тренд раста цијена дизел горива до 41. седмице 2023. године (2,9 КМ/л), па поново тренд пада до краја године (2,6 КМ/л у посљедњој седмици 2023. године).

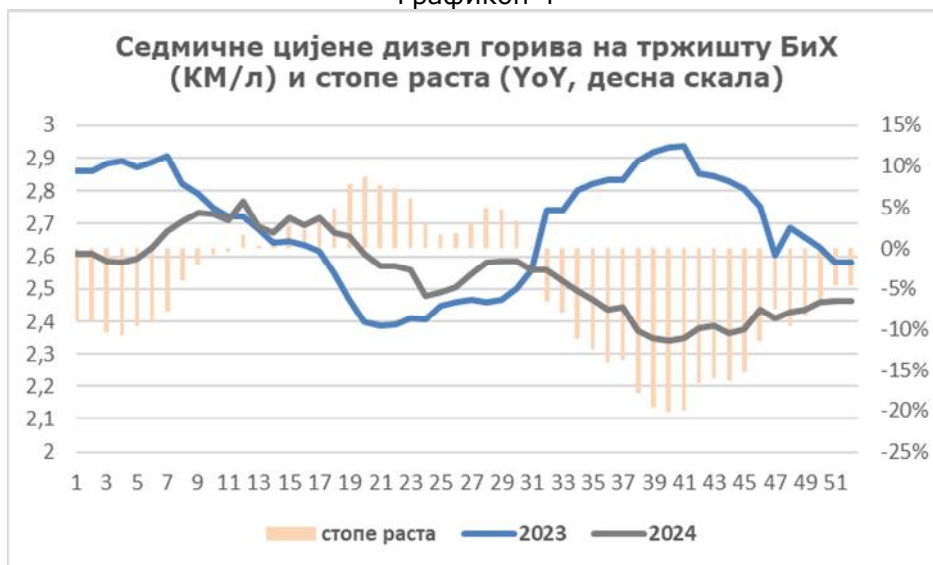
Графикон 3



Извор: Приказ аутора на основу International Road Transport Union-а преузетих са интернет странице Спољнотрговинске коморе БиХ

Седмичне цијене дизел горива у 2024. години кретале су се између 2,3 КМ/л и 2,8 КМ/л. У поређењу са истом седмицом претходне године, цијене дизел горива у 2024. години биле су ниже до краја 11. седмице (средица марта). Седмичне стопе раста су биле позитивне од 12. па све до краја 31. седмице 2024. године (почетак августа). Од 32. седмице до краја године су испод х осе, односно негативне (Графикон 4).

Графикон 4



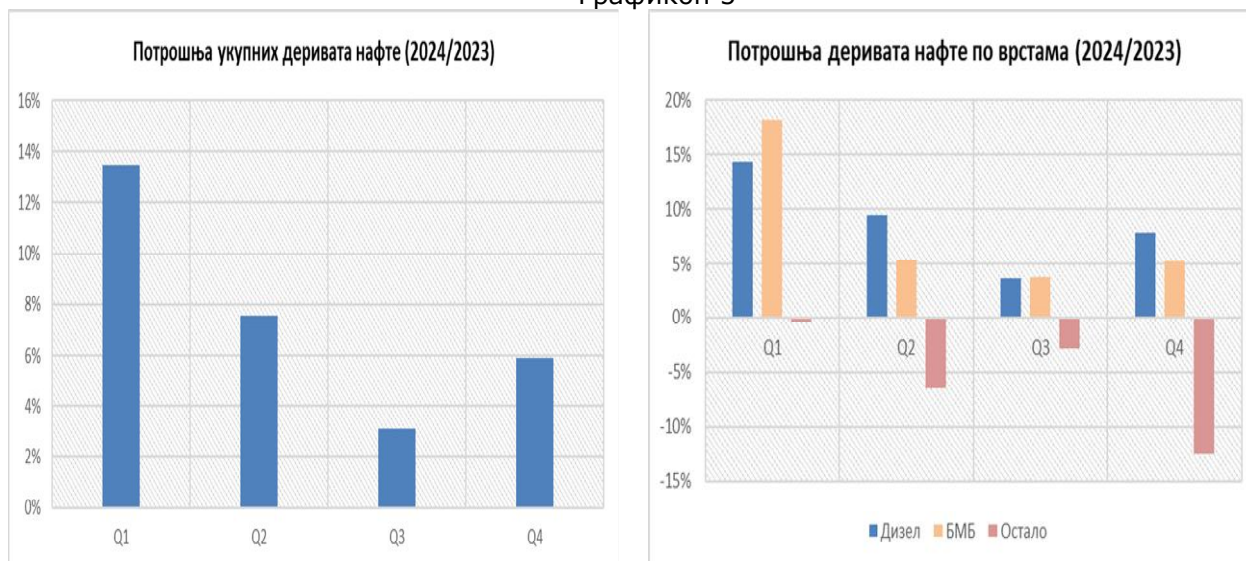
Извор: Приказ аутора на основу International Road Transport Union-а преузетих са интернет странице Спољнотрговинске коморе БиХ

II Потрошња деривата нафте

Потрошња деривата нафте¹⁷ у 2024. години достигла је износ од око 1,9 млрд литара и већа је за 7,1% него у 2023. години. Посматрано по врстама деривата, потрошња дизел горива је виша за 8,4%, бензина за 7,2%, док је потрошња осталих деривата (лож уље, керозин, течни нафтни плин) била нижа за 5,6%. Посматрано по кварталима, највећи раст потрошње укупних деривата у односу на претходну годину, остварен је у првом кварталу (13,5%). У другом, трећем и четвртном кварталу остварен је раст по стопама 7,6%, 3,1% и 5,9%, респективно. С обзиром да је потрошња дизел горива у 2024. години имала учешће преко 80% у потрошњи укупних деривата нафте, њено кретање је највећим дијелом одредило кретање укупних количина (Графикон 5, десно). Потрошња бензина имала је пондер од око 12,4%, док потрошња свих осталих деривата учествује са свега 7,2% и нема битног утицаја на кретање укупне потрошње деривата у БиХ.

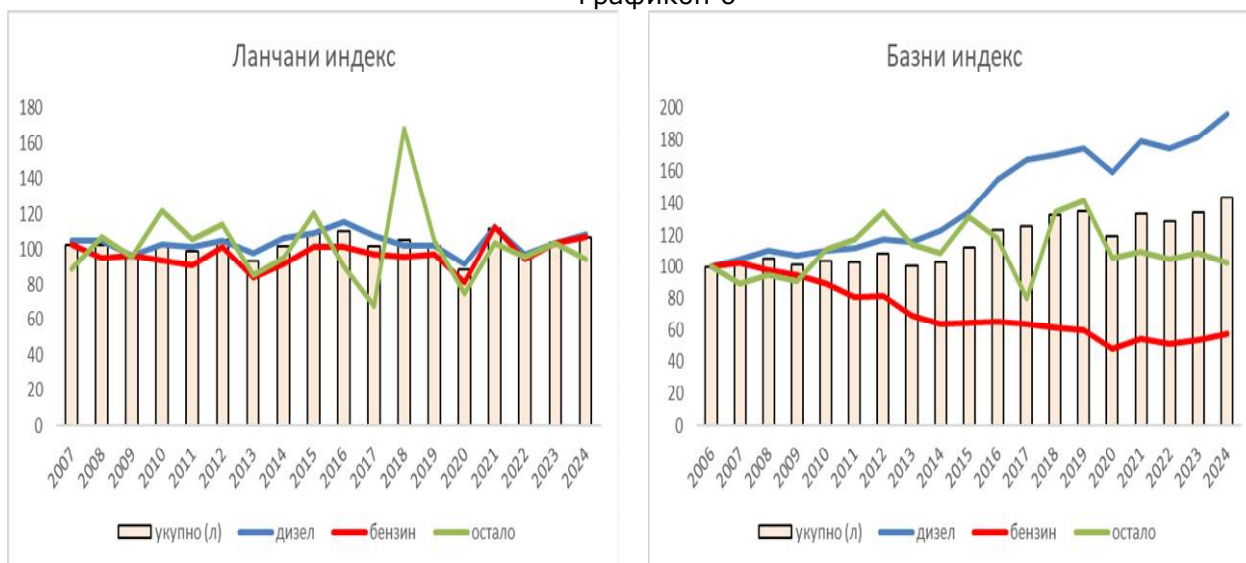
¹⁷ Појам "потрошња деривате" подразумијева количине деривата на које се плаћају акцизе и путарине (увоз + Рафинерија).

Графикон 5



Извор: Приказ аутора на основу података УИО

Графикон 6



Извор: Приказ аутора на основу података УИО

Учешће дизел горива у укупној потрошњи деривата није увијек било тако високо. У 2006. години износило је око 59%. На основу базних индекса (2006=100) приказаних на Графикону 6. можемо видјети стални тренд раста потрошње дизел горива у протеклом периоду, док је потрошња бензина била у паду. Потрошња осталих деривата (лож уље, керозин, течни нафтни плин) већа је за око 2,7% у односу на базну, 2006. годину, а с обзиром на ниско учешће у укупној потрошњи (6-13% годишње, у посматраном периоду), није имала значајније ефекте на кретање укупне потрошње деривата. Потрошња укупних деривата у односу на 2006. годину била је већа за око 43%.

III Еластичност потражње деривата нафте у БиХ

У наставку је представљена калкулација еластичности потражње за дериватима нафте у БиХ, односно потражње дизела и бензина. С обзиром да се ради о супститутима, анализирана је потрошња дизел горива и бензина заједно. За калкулацију су кориштени подаци УИО о кретању количина опорезивих деривата, пондериисане цијене на увозу које укључују пондерисани припадајући износ акцизе и путарине, те податке о бруто друштвеном производу у БиХ у наведеном периоду.¹⁸ Анализирани су годишњи подаци у периоду од 2005 до 2024. године. Постављен је модел вишеструке регресије, гдје је зависна варијабла (y) „потрошња дизел горива и бензина (y мил л)“. Резултати регресионе анализе приказани су у једначини (1) у Табели 1.

Коефицијент детерминације R^2 износи значајних 89,5%, што значи да варијабилност потрошње дизел горива и бензина објашњена са динамиком БДП-а и цијена у наведеном регресионом моделу износи тај проценат. П-вриједност за обје варијабле износи нула, што значи да су обје независне варијабле важне за модел (обје варијабле су сигнификантне на нивоу поузданости од 5%).¹⁹

Табела 1.

Варијабла	
Интерцепт	982,77
БДП (у мил КМ)	0,02378
п.п. цијена на увозу са понд. акцизом и путарином	-175,11
R^2	89,5%
R^2 кориг.	88,2%
Стандардна грешка процјене	68,85
Број посматрања	19
Ниво поузданости	0,05

Извор: Израчун аутора на основу података УИО, БХАС и ДЕП-а

На основу резултата из приказаног модела вишеструке регресије и формуле за израчун еластичности потражње²⁰ може се израчунати да је просјечна еластичност потражње за дериватима нафте (дизел и бензин) у БиХ у периоду 2005-2024 износила око -0,26314%. То значи да би раст цијена од 10% довео до пада потрошње дизел горива и бензина за око 2,6314%, при осталим неизмијењеним факторима. Упркос значајним турбуленцијама на тржишту нафте у посљедњем периоду, узрокованих дешавањима у Украјини, резултати горе представљене анализе не одступају значајније од анализе еластичности за период 2005-2021, објављене у Билтену бр. 205/206 у 2022. години.

Графиком 7. приказани су ланчани и базни (2005=100) индекси зависне и независних варијабли из регресионог модела. На основу Графика се може закључити да БДП и потрошња деривата (дизел+бензин) имају дугогодишњи стабилан раст, доста израженији код БДП-а него код потрошње деривата. Са друге стране, п.п. цијене биљежиле су огромне турбуленције у анализираном периоду.

¹⁸ Подаци Агенције за статистику БиХ за период 2005-2023, те пројекција ДЕП-а за 2024 из септембра 2024.

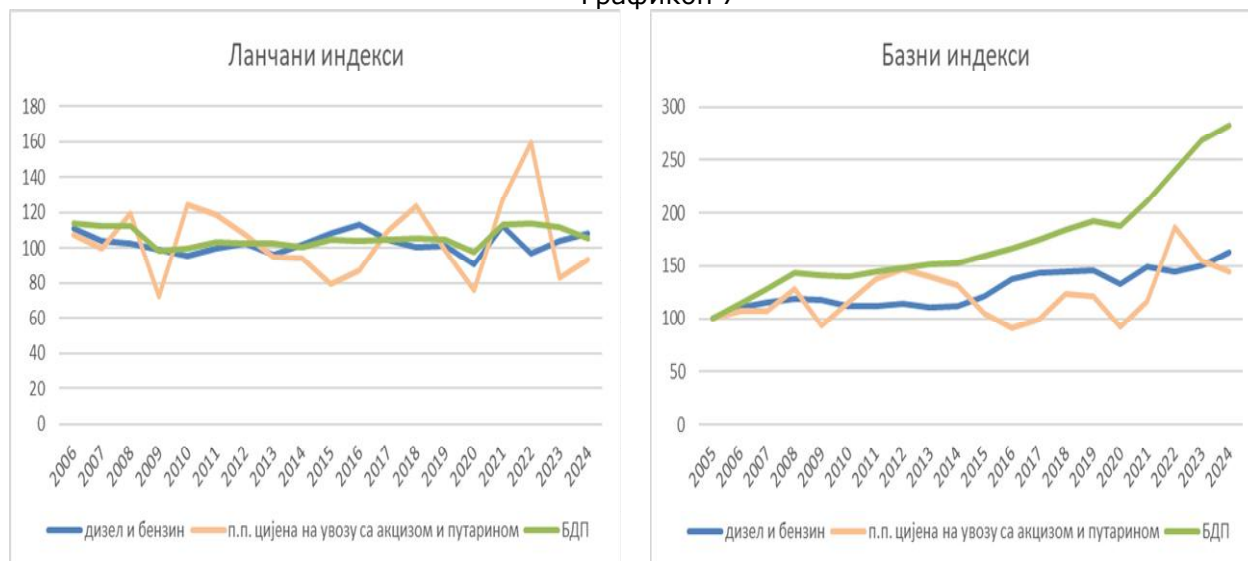
¹⁹ П-вриједност је најмањи ниво сигнификантности при којем можемо одбацити нулту хипотезу. Нулта хипотеза је подржавана хипотеза која се држи истинитом, све док не постоје довољни докази за супротно (у нашем случају нултом хипотезом се претпоставља да независна варијабла нема утицаја на зависну).

²⁰ Еластичност је израчуната на основу формуле за израчун еластичности помоћу регресионог модела (однос просјека цијена и количина из посматраног периода помножен са коефицијентом уз цијене из регресионог модела).

Бања Лука: Бана Лазаревића, 78 000 Бања Лука, Тел/факс: +387 51 335 350, E-mail: oma@uino.gov.ba

Сарајево: Змаја од Босне 476, 71 000 Сарајево, Тел:+387 33 246 081, Факс:+387 033 246 080, Web: www.oma.uino.gov.ba

Графикон 7



Извор: Приказ аутора на основу података УИО

IV Приходи прикупљени на ЈР УИО по основу деривата нафте

У 2024. години прикупљено је 8% више прихода од акциза на деривате нафте и путарине заједно него у претходној години. Занимљиво је да су стопе раста по мјесецима снажно варирале, од изразито високих у почетним мјесецима свих квартала, до благо негативних у мају, јуну и августу.

Прикупљени бруто приходи по основу акциза на деривате нафте и путарине заједно достигли су у 2024. години рекордни износ од значајних 1,3 млрд КМ. Бруто приходи од путарине износили су 733 мил КМ и били су виши за 8,2% него у претходној години. Од тога се 274,9 мил КМ односи на путарину за изградњу путева (0,15 КМ/л), а остатак од 458,1 мил КМ на намјенску путарину, односно путарину за изградњу аутопутева (0,25 КМ/л). Бруто приходи од акциза на деривате нафте износили су 570,2 мил КМ, а њихова стопа раста у односу на 2023. годину износила је 7,9%.

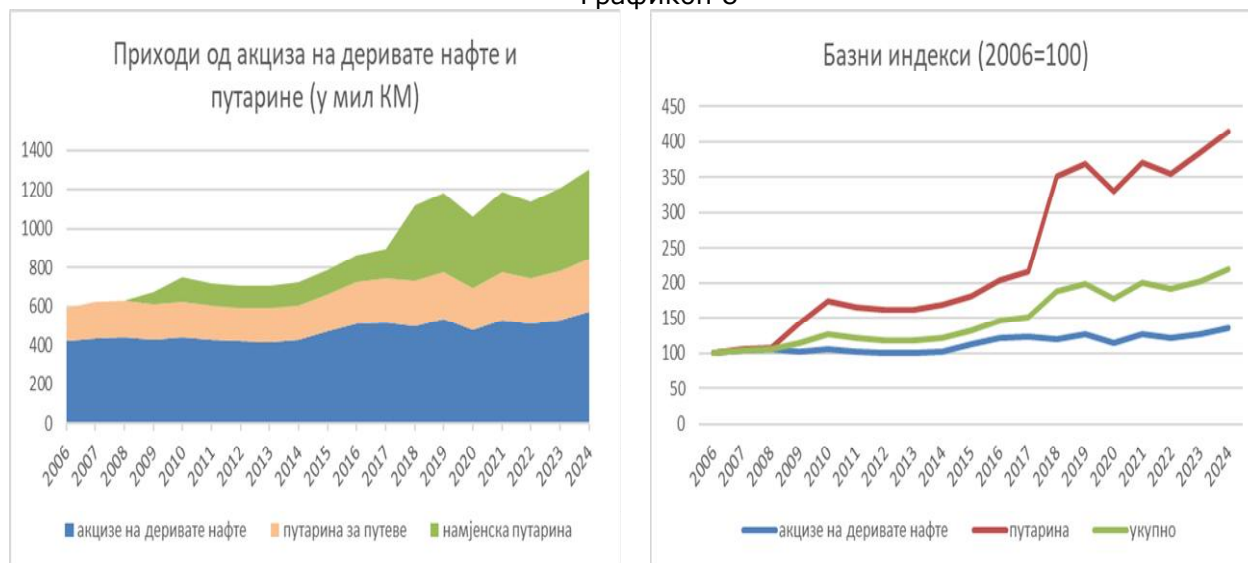
Дугорочни приказ (Графикон 8) указује на снажан раст прихода од деривата нафте који се односе на акцизу и путарине. У односу на 2006. годину, укупни бруто приходи од путарине порасли су за огромних 315,1%.²¹

Са друге стране, бруто приходи од акциза на деривате нафте су порасли за свега 36,3% у наведеном периоду. Стопа раста је нешто нижа од стопе раста потрошње укупних деривата (Дио II) упркос расту удјела бензина у укупној потрошњи, а који је опорезован вишом стопом акцизе од дизел горива (вид. Прилог). Разлог је што укупна потрошња деривата анализирана у Дијелу II, са проширењем опорезиве основице за путарину, од 2018. године укључује потрошњу течног нафтног плина, а чији износи нису занемариви. Потрошња оних деривата нафте који улазе у основицу за акцизу расла је по стопи која је нижа од стопе раста потрошње укупних деривата.

Посматрано заједно, бруто приходи од акциза на деривате нафте и путарине порасли су за 119% у периоду 2006-2024.

²¹ Ако посматрамо све врсте бруто прихода од индиректних пореза, можемо закључити да су бруто приходи од путарине забиљежили највећи раст у периоду 2006-2024. Слиједе бруто приходи од ПДВ-а са стопом од 193,7%.

Графикон 8



Извор: Приказ аутора на основу података УИО

Учешће акциза на деривате нафте и путарине у укупним индиректним порезима на ЈР УИО и у БДП-у

Да би сагледали значај прихода од акциза на деривате нафте и путарине потребно је анализирати њихово учешће у укупним приходима прикупљеним на ЈР УИО у посматраном периоду 2006-2024, као и њихово учешће у БДП-у.

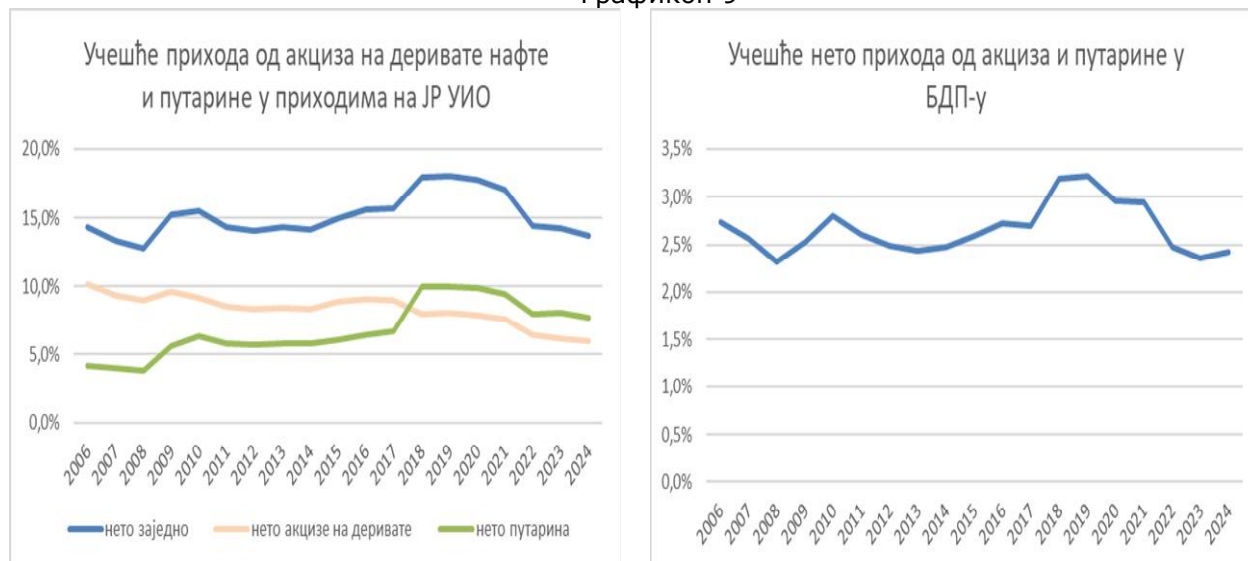
Учешће бруто прихода од акциза на деривате нафте и бруто путарине у укупним бруто приходима прикупљеним на ЈР УИО кретало се од 10,8% до 14,8%. Пошто се поврати обвезницима углавном односе на приходе од ПДВ-а, исправније је посматрати учешће нето прихода од акциза на деривате и путарине у укупним нето индиректним порезима на ЈР. Наведено учешће је више него кад се посматрају бруто приходи, а у посматраном периоду се кретало од 12,8% до 18%, са скоковима у годинама раста стопе путарине (2009; 2018) и трендом пада посљедњих неколико година. У 2024. години је учешће нето прихода од акциза на деривате и путарине у укупним нето приходима од индиректних пореза износило 11,3%, што је близу минималног износа из посматраног периода. Објашњење можемо тражити у томе што су акцизе на деривате и путарина специфични порези, код којих се пореска основица исказује у мјерним јединицама (износ КМ по литру деривата или по кг у случају путарине на течни нафтни плин). С обзиром на снажан раст цијена у протеклом периоду, раст специфичних индиректних пореза није могао пратити раст *ad valorem* индиректних пореза који се обрачунавају на вриједност, а који имају доста значајније учешће у индиректним порезима БиХ. Када акцизе и путарину анализирамо раздвојено, долазимо до дивергентних трендова. Учешће нето прихода од акциза на деривате нафте у нето индиректним порезима на ЈР УИО пало је са 10,1% у 2006. години на 6% у 2024. години. Стопе акциза на деривате нафте нису се мијењале током посматраног периода. Изузетак су измјене Закона из 2017. године (примјена од фебруара 2018. године) када је стопа акциза на лож уље повећана са 0,30 КМ/л на 0,45 КМ/л и када су су утврђене стопе акциза за течни нафтни плин за погон моторних возила и биогорива и биотечности у износима 0,00 КМ/л и 0,30 КМ/л, респективно.

Са друге стране, код путарине је било значајнијих измјена у политици опорезивања. На средини 2009. године, новим Законом о акцизама²² уведена је намјенска путарина за

²² „Службени гласник БиХ“ бр. 49/09

финансирање аутопутева у износу од 0,10 КМ/л. Тиме је укупна стопа путарине повећана са 0,15 КМ/л на 0,25 КМ/л. Измјенама Закона из 2017. године²³ (примјена од фебруара 2018. године) члан који регулише основицу²⁴ и износ путарине је измијењен. Стопа намјенске путарине је повећана са 0,10 КМ/л на 0,25 КМ/л, а раздвојена је на 0,20 КМ/л за изградњу аутопутева и 0,05 КМ/л за изградњу и реконструкцију других путева. Тиме је укупна стопа путарине повећана са 0,25 КМ/л на 0,40 КМ/л. Као резултат подизања стопе намјенске путарине, учешће нето путарине у укупним нето индиректним порезима на ЈР УИО је порасло са 4,2% у 2006. години на 10% у 2018. години. Затим је поново падало и износило 7,8% у 2024. години (Графикон 9, лијево).

Графикон 9



Извор: Приказ аутора на основу података УИО

У посматраном периоду 2006-2024 учешће акциза на деривате нафте и путарине (заједно) у БДП-у кретало се у рангу 2,3% до 3,2% (Графикон 9, десно). Као и у случају учешћа у укупним индиректним порезима, могу се примјетити скокови у годинама раста стопе путарине и силазни тренд у посљедњих неколико година. Процјењује²⁵ се да је у 2024. години учешће износило 2,4%, што је близу минималне вриједности посматраног периода. Разлози пада удјела акциза на деривате нафте и путарине у БДП-у углавном су исти као у случају удјела у индиректним порезима, јер се ради о специфичним порезима који се наплаћују на количине производа, док је основица за поређење (БДП) била под утицајем раста цијена.

Из свега наведеног можемо закључити да су за дугорочни раст прихода од акциза и путарине (2006-2025) заслужни сљедећи фактори:

1. Раст укупне основице, односно количине укупно опорезивих деривата (Графикон 6, десно)
2. Раст стопа опрезивања, што се првенствено се односи на намјенску путарину (Прилог)
3. Смањење потрошње лож уља (које је, упркос расту стопе акцизе у 2018.г., мање опорезовано у односу на остале деривате јер се на њега не плаћа путарина) кроз смањење злоупотреба у кориштењу лож уља као погонског горива.
4. Изостанак реализације ослобођања дизел горива које се користи за потребе рудника, термоелектрана и жељезница у 2023. и 2024. години

²³ „Службени гласник БиХ“ бр. 91/17

²⁴ Према измјенама, основица за путарину додатно укључује и биогориво и биотечности, те течни нафтни плин за погон моторних возила.

²⁵ Ради се о процјени, јер званични подаци БХАС за БДП за 2024. годину нису доступни у вријеме израде овог прилога. Кориштене су пројекције ДЕП-а из септембра 2024. године.

Прилог

У Табели 1. приказане су промјене стопа акциза у Закону из 2017. године у односу на стари Закон из 2009. године. У Табели 2. приказане су промјене стопе путарине. Табела 3. приказује збирне стопа акциза и путарине према важећем и старом Закону, те њихове разлике.

Табела 1.

АКЦИЗЕ		стопа (КМ/л)		
Стопе путарине према Закону из 2009. и 2017. године		(1)	(2)	(3)=(2)-(1)
	Основица	Закон из 2009	Измјене Закона (2017)	разлика
а)	дизел горива и остала плинска уља	0,30	0,30	
б)	петролеј (керозин)	0,30	0,30	
ц)	моторни бензин –безоловни	0,35	0,35	
д)	моторни бензин	0,40	0,40	
е)	лож уље екстра лако и лако специјално	0,30	0,45	0,15
ф)	течни нафтни плин за погон моторних возила		0,00	
г)	биогорива и биотечности		0,30	0,30

Табела 2.

ПУТАРИНА		стопа (КМ/л)		
Стопе путарине према Закону из 2009. и 2017. године		(1)	(2)	(3)=(2)-(1)
	Основица	Закон из 2009	Измјене Закона (2017)	разлика
а)	дизел горива и остала плинска уља	0,25	0,40	0,15
б)	петролеј (керозин)			
ц)	моторни бензин –безоловни	0,25	0,40	0,15
д)	моторни бензин	0,25	0,40	0,15
е)	лож уље екстра лако и лако специјално			
ф)	течни нафтни плин за погон моторних возила		0,40	0,40
г)	биогорива и биотечности		0,40	0,40

* путарина на течни нафтни плин је изражена у КМ/кг

Табела 3.

АКЦИЗЕ И ПУТАРИНА		Збирна стопа (КМ/л)		
Промијена стопе акциза и путарине		(1)	(2)	(3)=(2)-(1)
	Основица	Закон из 2009	Измјене Закона (2017)	разлика
а)	дизел горива и остала плинска уља	0,55	0,70	0,15
б)	петролеј (керозин)	0,30	0,30	
ц)	моторни бензин –безоловни	0,60	0,75	0,15
д)	моторни бензин	0,65	0,80	0,15
е)	лож уље екстра лако и лако специјално	0,30	0,45	0,15
ф)	течни нафтни плин за погон моторних возила		0,40	0,40
г)	биогорива и биотечности		0,70	0,70

* путарина на течни нафтни плин је изражена у КМ/кг

Анализа спољнотрговинске размјене за 2024. годину

(пише: Мирјана Поповић, стручни савјетник – макроекономиста)

Сажетак

Спољнотрговинска размјена Босне и Херцеговине (у даљем тексту: БиХ) представља кључни сегмент економске активности земље, одражавајући њену повезаност са глобалним тржиштем, конкурентност домаће привреде и економске политике што утиче на увоз и извоз. Ова анализа наставак је анализа објављених у претходним бројевима билтена Одјељења са фокусом на годишње кретање увоза и извоза у БиХ у 2024. години у односу на претходне три године: 2021. 2022. и 2023. годину²⁶.

Анализом је приказано годишње кретање у укупној спољнотрговинској размјени, кретање у размјени према спољнотрговинским регионима подијељено на развијене земље (ЕУ²⁷, ЕФТА²⁸ и остале развијене земље²⁹) и земље у развоју (СЕФТА³⁰, европске земље у развоју, азијске земље у развоју и остале земље у развоју³¹), као и кретање у размјени према најзначајнијим спољнотрговинским партнерима и према врсти производа.

Анализом података могуће је сагледати трендове трговинског биланса, структуру главних извозних и увозних производа, као и економске факторе који обликују трговинске односе са кључним партнерима. Циљ анализе је да пружи увид у најновије податке о спољнотрговинској размјени БиХ за 2024. годину, идентификује трендове и изазове, те омогући боље разумјевање фактора који утичу на трговински биланс земље. Анализа помаже доносиоцима одлука, привредницима и економским аналитичарима да сагледају могућности за унапређење спољнотрговинске размјене и креирају стратегије које могу допринијети јачању економске стабилности и одрживог развоја земље.

1. Годишње кретање спољнотрговинске размјене

Спољнотрговинска размјена БиХ током 2024. године забиљежила је одређене промјене у односу на претходну годину. Кретање, обим и структура робне размјене зависе од различитих фактора. Кључни фактори који су у 2024. години утицали на спољнотрговинску размјену БиХ су глобални економски трендови, свјетска економска ситуација, инфлација и рецесиони притисци који су имали директан утицај на потражњу за домаћим производима на међународном тржишту, док су се промјене у цијенама енергената, метала и сировина директно одразиле на извозно-увозне токове.

Графиком један приказано је годишње кретање робне размјене БиХ са иностранством за период 2021-2024. година. Приказане су вриједности увоза, извоза и оствареног дефицита у милионима КМ (лијева вертикална скала), као и учешће у покривености увоза извозом (десна вертикална скала) за наведени период.

²⁶ Због појаве пандемије Covid-19 као и због мјера уведених у борби против ширења вируса, 2020. година није релевантна за поређење.

²⁷ 27 држава чланица Европске уније

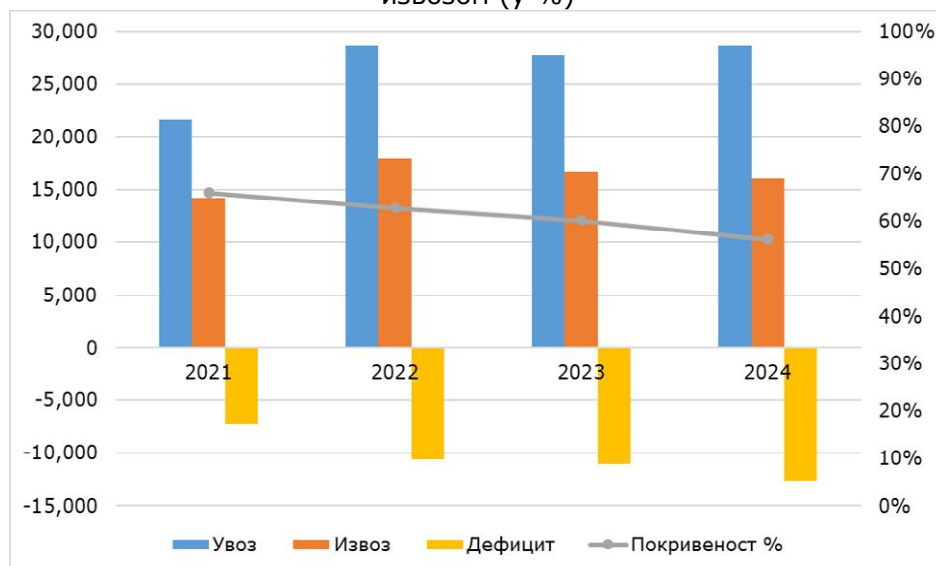
²⁸ Швицарска, Норвешка, Исланд и Лихтенштајн (Европско удружење слободне трговине)

²⁹ Аустралија, Јапан, Канада, САД, Турска, Уједињено Краљевство и др.

³⁰ Албанија, Црна Гора, Сјеверна Македонија, Молдавија, Србија, УНМИК/Косово (Уговор о слободној трговини земаља централне Европе који обухвата и БиХ)

³¹ афричке и америчке земље у развоју

Графикон 1. Робна размјена БиХ за период 2021-2024. (у мил. КМ) и покривеност увоза извозом (у %)



Извор: Агенција за статистику БиХ, приказ ОМА

Током 2024. године дошло је до смањења извоза за 3,7% и повећања увоза за 3,2% у односу на претходну годину, што је утицало на повећање спољнотрговиског дефицита за 13,7%. Покривеност увоза извозом у 2024. години на годишњем нивоу износи 56,1% и мања је за 4,0 п.п.

Увоз се у 2024. години задржао на нивоу увоза из 2022. године, док је извоз знатно смањен 10,6%.

У поређењу са 2021. годином увоз у 2024. години већи је за 32,7%, а извоз за 12,6%, међутим спољнотрговински дефицит у 2024. години је много већи. С обзиром да 2021. година представља годину опоравка након појаве пандемије Covid-19, резултати спољнотрговинске размјене у 2024. години били би знатно бољи да нису уследили додатни шокови који су негативно утицали на увоз и извоз у овој години. Такође, константан раст цијена, односно високе стопе инфлације, узроковале су повећање у обиму размјене. Ниво раста обима размјене треба узети за раст цијена, а не за повећање физичког извоза и увоза.

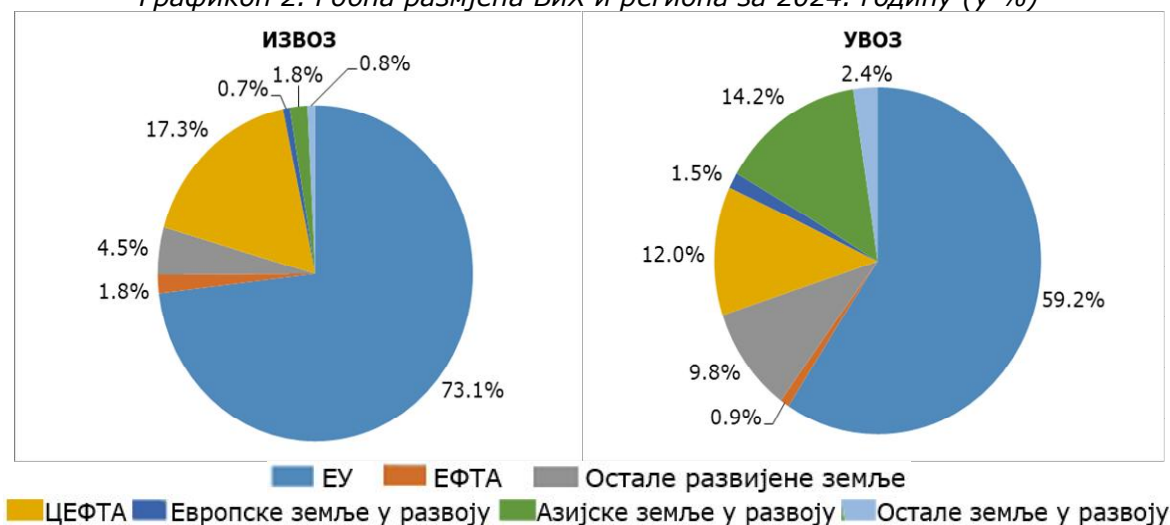
Подаци указују на потребу за даљим диверсификовањем извоза и смањењем зависности од увоза у кључним секторима како би се побољшао спољнотрговински биланс земље. Такође, указује се на потребу за даљим праћењем и анализом спољнотрговинских токова, као и на имплементацију стратегија које би могле допринијети смањењу трговинског дефицита и јачању извозног сектора БиХ.

2. Спољнотрговинска размјена БиХ према главним регионима

Босна и Херцеговина, као мала и отворена економија, у великој мјери зависи од трговинске размјене са Европском унијом и земљама региона. Стабилност курса, царинске политике, трговински споразуми и глобални економски услови директно утичу на обим и динамику спољнотрговинских токова.

Графиконом два приказан је проценат учешћа главних региона у спољнотрговинској размјени са БиХ у 2024. години.

Графикон 2. Робна размјена БиХ и региона за 2024. годину (у %)



Извор: Агенција за статистику БиХ, приказ ОМА

Робна размјена БиХ са развијеним земљама:

- ЕУ као главни партнер БиХ у спољнотрговинској размјени, у 2024. години учествује са 73,1% извоза и 59,2% увоза. Извоз у земље ЕУ у 2024. години мањи је за 3,6%, док је увоз из ових земаља већи за 3,5% у односу на 2023. годину. Покривеност увоза извозом у 2024. години износи 69,3%, што је 5,1 п.п. мање у односу на покривеност увоза извозом у 2023. години. Робна размјена са земљама ЕУ смањена је због пада привредних активности у ЕУ, односно смањене потражње и економских успоравања унутар ЕУ, као и смањења извоза из БиХ као резултат смањене потражње за одређеним производима из БиХ на тржишту ЕУ. У поређењу са 2022. годином извоз је мањи за 11,1%, а увоз већи за 4,0%, док је у односу на 2021. годину извоз у земље ЕУ већи за 13,1%, а увоз већи за 33,1%.
- Земље ЕФТА у робној размјени са БиХ у 2024. години учествују са 1,8% извоза и 0,9% увоза. Извоз је у 2024. години већи за 0,8%, а увоз за 28,1% у односу на 2023. годину. Покривеност увоза извозом износи 116,5%, што је за 31,6 п.п. мање у односу на покривеност увоза извозом у години прије. У поређењу са 2022. годином извоз је у земље ЕФТА мањи за 5,3%, а увоз већи за 31,9%. У односу на 2021. годину у 2024. години извоз је из БиХ у ове земље мањи за 21,9%, а увоз већи 48,0%.
- Остале развијене земље које нису земље чланице ЕУ и земље чланице ЕФТА у робној размјени са БиХ у 2024. години учествују са 4,5% извоза и 9,8% увоза. Извоз из БиХ у остале развијене земље у 2024. години је већи за 16,9% у односу на 2023. годину, док је увоз из ових земаља у БиХ у истој години мањи за 1,6% у односу на претходну годину. Покривеност извоза увозом у 2024. години је 25,7%, што је за 4,1 п.п. веће у односу на покривеност увоза извозом у претходној години. У поређењу са 2022. годином забиљежен је извоз већи за 17,1%, док је увоз мањи за 8,1%. Извоз из БиХ у остале развијене земље у 2024. години у односу на 2021. годину већи је за 12,0%, а увоз из ових земаља у БиХ за 26,3%.

Робна размјена БиХ са земљама у развоју:

- Земље СЕФТА, од којих највеће учешће у робној размјени са БиХ имају Србија, Црна Гора и Сјеверна Македонија, у 2024. години учествују са 17,3% извоза и 12,0% увоза. Извоз је у односу на 2023. годину мањи за 10,8%, док је увоз већи за 6,5%,

покривеност увоза извозом износи 80,7%, што је за 15,6 п.п. мање у односу на 2023. годину. У поређењу са 2022. годином извоз је у 2024. години мањи за 15,7%, а увоз за 1,9%, док је у поређењу са 2021. годином извоз у земље СЕФТА већи за 15,7%, а увоз из ових земаља већи за 24,8%.

- БиХ је у 2024. години са осталим европским земљама у развоју од којих се највећа спољнотрговинска размјена односи на робну размјену са Русијом (84,4% извоза и 76,1% увоза од укупно остварене размјене са овом групом земаља), учествовала са 0,7% извоза и 1,5% увоза. Извоз из БиХ у остале европске земље у развоју мањи је за 8,4%, а увоз за 20,0% у односу на 2023. годину, покривеност увоза извозом је 25,3% што је за 3,2 п.п. веће у односу на покривеност увоза извозом у 2023. години. У односу на 2022. годину извоз у ове земље мањи је за 9,1%, а увоз за 46,8%, док је у односу на 2021. годину извоз мањи за 9,5%, а увоз за 37,9%.
- У робној размјени са групом азијских земаља у развоју од којих је Кина највећи учесник у размјени, БиХ је у 2024. години остварила 1,8% извоза и 14,2% увоза. Од укупно оствареног увоза из ове групе земаља, 67,9% се односи на увоз из Кине. Извоз је у 2024. години већи за 20,1%, а увоз за 4,1%, покривеност увоза извозом износи 7,0%, што је за 0,9 п.п. веће у односу на покривеност увоза извозом у 2023. години. У поређењу са 2022. годином остварен извоз већи је за 15,4%, а увоз за 1,2%, док је у поређењу са 2021. годином извоз већи за 62,5%, а увоз за 56,3%.
- Остале афричке и америчке земље у развоју у робној размјени са БиХ учествују са 0,8% извоза и 2,4% увоза. Извоз у ове земље је већи за 1,4%, а увоз за 6,4% у односу на 2023. годину. Покривеност увоза извозом је 18,2% и за 0,9 п.п. је мања у односу на 2023. годину. У односу на 2022. годину извоз у ове земље је у 2024. години мањи за 14,8%, а увоз за 6,0%, док је у односу на 2021. годину извоз мањи за 17,9%, а увоз из осталих афричких и америчких земаља у развоју већи за 72,6%.

3. Спољнотрговинска размјена БиХ према најзначајнијим партнерима

С обзиром да је БиХ мала отворена економија чија привреда у великој мјери зависи од спољнотрговинске размјене са кључним трговинским партнерима, у наставку је приказана робна размјена земље са највећим трговинским партнерима.

Табелом један приказано је учешће у извозу према десет најзначајнијих извозних партнера БиХ у посматране четири године. Табелом је приказан и проценат повећања/смањења извоза у 2024. години, у односу на претходне три године.

Најважнији извозни партнер БиХ, односно држава у коју је БиХ највише извозила у 2024. години је Хрватска 16,1%, која је истовремено и највећи извозни партнер из ЕУ региона, након чега слиједи извоз у Њемачку 15,3% и Аустрију 9,8% од укупног извоза земље. Из групе земаља чланица СЕФТА региона, БиХ је највише извозила у Србију 11,4%, док се земље ЕФТА региона не налазе у десет највећих бх извозника у 2024. години.

Табела 1. Извоз из БиХ према партнерима за период 2021-2024. (у %)

БХ ИЗВОЗ (% учешћа)								
Р.бр. Земља	2024	2023	2022	2021	промјена у односу на 2023 (%)	промјена у односу на 2022 (%)	промјена у односу на 2021 (%)	
1 Хрватска	16.1	15.3	14.9	13.1	1.8	-3.1	39.1	
2 Њемачка	15.3	16.1	14.8	15.0	-8.3	-7.8	14.9	
3 Србија	11.4	12.5	13.1	12.1	-11.9	-22.2	6.8	
4 Аустрија	9.8	10.3	9.5	9.0	-8.2	-7.9	22.6	
5 Словенија	8.2	8.1	7.9	8.5	-2.3	-6.8	8.7	
6 Италија	7.9	8.7	11.1	11.3	-12.5	-36.3	-21.2	
7 Црна Гора	3.7	4.1	3.2	2.8	-13.6	3.4	51.1	
8 Холандија	2.6	2.5	2.3	2.5	0.8	-0.4	16.8	
9 Француска	2.3	2.0	2.2	2.3	7.5	-7.1	8.3	
10 Чешка	2.0	1.4	1.2	1.2	42.1	53.3	89.8	
остале земље	20.6	19.1	19.7	22.3	3.9	-6.5	4.3	
укупно	100.0	100.0	100.0	100.0				

Извор: Агенција за статистику БиХ, приказ ОМА

Поред учешћа земаља у које је БиХ највише извозила у посматране четири године, табелом један је приказан и проценат повећања/смањења извоза у 2024. у односу на 2023., 2022. и 2021. годину. Показатељи приказани табелом указују углавном на смањење извоза на тржишта главних трговинских партнера БиХ у 2024. у односу на 2023. и 2022. годину, док је у односу на 2021. годину земља забиљежила повећање извоза код већег броја најважнијих извозних партнера изузев извоза у Италију који је смањен -21,2%.

У односу на 2023. годину највише је смањен извоз у Црну Гору -13,6%, Италију -12,5% и Србију -11,9%, док је с друге стране једини већи раст извоза забиљежен у Чешку 42,1%.

У поређењу са 2022. годином, забиљежено је повећање извоза у Чешку 53,3%, док је извоз у остале главне извозне partnere у 2024. години смањен.

Највећи раст извоза у односу на 2021. годину БиХ је остварила у Чешку 89,8%, Црну Гору 51,1%, Хрватску 39,1%, Аустрију 22,6% и остале земље главне извозне partnere, док је с друге стране извоз у Италију знатно смањен 21,2%.

Табелом два приказано је учешће у увозу према десет најзначајнијих увозних партнера БиХ у посматране четири године. Табелом је приказан и проценат повећања/смањења увоза у 2024. години, у односу на претходне три године.

Табела 2. Увоз у БиХ према партнерима за период 2021-2024. (у %)

БХ УВОЗ (% учешћа)								
Р.бр. Земља	2024	2023	2022	2021	промјена у односу на 2023 (%)	промјена у односу на 2022 (%)	промјена у односу на 2021 (%)	
1 Италија	12.9	13.9	12.4	12.0	-4.3	4.7	42.5	
2 Њемачка	11.8	12.0	10.5	11.9	1.3	11.5	31.7	
3 Србија	10.3	10.2	10.7	11.2	4.4	-7.4	21.7	
4 Кина	9.6	9.5	8.1	7.9	5.0	13.0	62.1	
5 Хрватска	7.5	7.5	9.9	8.9	2.1	-26.4	11.2	
6 Турска	5.8	5.5	5.8	5.9	8.0	-8.0	31.1	
7 Словенија	3.8	3.9	3.9	4.6	0.9	-3.5	10.1	
8 Аустрија	3.5	3.6	3.5	3.8	1.6	-0.6	23.0	
9 Пољска	3.3	3.1	2.7	2.9	8.6	10.7	53.5	
10 Мађарска	2.4	2.2	2.4	2.7	11.4	-9.9	20.9	
остале земље	29.0	28.4	30.0	28.3	5.3	-8.2	36.1	
укупно	100.0	100.0	100.0	100.0				

Извор: Агенција за статистику БиХ, приказ ОМА

Најважнији увозни партнери БиХ у 2024. години су Италија која у укупном увозу учествује са 12,9% и Њемачка 11,8%, те су истовремено и највећи увозни партнери БиХ из ЕУ. У истом периоду, од партнера из групе земаља чланица СЕФТА региона, БиХ је навише увозила из Србије 10,3%, док је из групе азијских земаља у развоју највећи увоз забиљежен из Кине, 9,6% укупног увоза.

Поред учешћа земаља из којих је БиХ највише увозила у посматране четири године, табелом два је приказан и проценат повећања/смањења увоза у 2024. години у односу на 2023., 2022. и 2021. годину. Највећи раст увоза у 2024. години у односу на годину прије забиљежен је из Мађарске 11,4%, Пољске 8,6% и Турске 8,0%. Разлог за увоз све већег броја производа мађарског и пољског поријекла задњих година у БиХ јесте цјеновна конкурентност производа који задовољавају стандарде квалитета које траже потрошачи, као и близина ових тржишта што смањује трошкове и вријеме испоруке чинећи увоз из ових земаља привлачнијим. У поређењу са истом годином пад увоза евидентиран је из Италије 4,3%, док је у односу на 2022. годину највећи пад увоза забиљежен из Хрватске 26,4%. Раст увоза из Кине 13,0%, Њемачке 11,5%, Пољске 10,7% и Италије 4,7% земља је забиљежила у поређењу са 2022. годином. Уколико се упореде подаци о увозу у БиХ у 2024. години у односу на 2021. годину, евидентно је да је раст увоза забиљежен из свих главних увозних партнера земље. Највећи раст забиљежен је приликом увоза из Кине 62,1%, Пољске 53,5%, Италије 42,5%, Њемачке 31,7% и Турске 31,1%.

Обзиром да је БиХ тржиште ограничене куповне моћи које захтијева јефтиније алтернативе, економска исплативост и повољније цијене повећавају увоз из земаља са нижим трошковима производње као што су Пољска, Мађарска, Кина или Турска, док је увоз из развијених европских земаља све мањи.

4. Спољнотрговинска размјена БиХ према врсти производа

У 2024. години, спољнотрговинска размјена БиХ показала је одређене промјене у обиму и структури. Детаљна анализа по врстама производа показује да посебан значај у робној размјени земље имају енергетски сектор, метална индустрија, прехранбена индустрија и аутомобилски сектор, који чине значајан дио извоза и увоза.

Табелом три приказано је учешће у извозу према десет најзначајнијих група производа у посматране четири године. Такође, табелом је приказан проценат повећања/смањења извоза одређене врсте робе у 2024. години у поређењу са претходне три године.

Табела 3. Извоз из БиХ према групама производа за период 2021-2024. (у %)

ред. бр.	код	Опис кодне ознаке	ИЗВОЗ (% учешћа)				промјена у односу на 2023 (%)	промјена у односу на 2022 (%)	промјена у односу на 2021 (%)
			2024	2023	2022	2021			
1	85	Електричне машине и опрема и њихови дијелови; апарати за снимање или репродукцију звука; телевизијски апарати за снимање или репродукцију слике и звука и сл.	9.3	8.5	7.3	7.6	5.5	15.1	38.0
2	84	Нуклеарни реактори, котлови, машине, апарати и механички уређаји; њихови дијелови	7.8	7.9	6.6	6.7	-5.0	6.0	31.0
3	94	Намјештај; опрема за кревете и сл. производи (матраци, јастуци и сл.); свјетилке и др. расвјетна тијела која нису укључена на другом мјесту	7.4	7.8	7.8	8.8	-9.3	-15.3	-5.1
4	73	Производи од жељеза и челика	7.0	7.3	7.5	7.2	-8.6	-16.6	8.8
5	27	Минерална горива, минерална уља и производи њихове дестилације; битуменске материје; минерални воскови	6.5	9.5	9.9	8.6	-34.3	-41.3	-14.6
6	44	Дрво и производи од дрвета; дрвени угаљ	5.7	5.9	6.5	6.8	-6.0	-21.7	-5.2
7	76	Алуминиј и производи од алуминија	5.4	5.1	8.8	6.6	0.8	-45.2	-8.1
8	28	Неорганиски хемијски производи; органска и неорганска једињења племенитих метала, метала ријетких земљи, радиоактивних елемената и изотопа	4.9	5.0	5.4	4.6	-5.8	-19.0	20.4
9	39	Пластичне масе и производи од пластичних маса	4.8	4.7	4.5	4.6	-1.6	-5.1	17.7
10	64	Обућа, назувци и слични производи; дијелови тих производа	4.3	4.9	4.7	4.9	-16.1	-18.7	-1.8
I		Укупно (1 до 10)	63.0	66.7	68.9	66.3	-9.0	-18.2	7.1
II		Остали производи	37.0	33.3	31.1	33.7	6.8	6.5	23.5
		УКУПНО (I + II)	100.0	100.0	100.0	100.0			

Извор: Агенција за статистику БиХ, приказ ОМА

Сектор прерађивачке индустрије и даље доминира у извозу, посебно производи од метала, машине и опрема те дрвени производи. Иако вриједност пољопривредних производа и хране није довољно велика како би се ови производи нашли у десет група производа приказаних табелом, они такође заузимају значајан удио у извозу са посебним нагласком на извоз меса и млијечних производа.

Међу десет најважнијих извозних група производа у 2024. години само двије групе производа оствариле су повећање извоза у односу на претходну годину: група производа кодне ознаке 85 - Електричне машине, опрема и др. остварила је извоз 5,5% већи, док је група производа кодне ознаке 76 – Алуминиј и производи од алуминија остварила извоз већи за 0,8%.

Највеће смањење приликом извоза у 2024. години у односу на извоз у 2023. години забиљежено је код групе производа 27 – Минерална горива, минерална уља и производи

њихове дестилације -34,3%, групе 64 – Обућа, назувци и слични производи -16,1%, док је смањење извоза код преосталих група производа нешто мање али такође значајно.

У поређењу са подацима о извозу из 2022. године, такође су само двије групе производа оствариле повећање извоза у 2024. години, група производа 85 - Електричне машине, опрема и др. 15,1% и група производа 84 – Нуклеарни реактори, котлови, машине и апарати 6,0%. Велико смањење извоза забиљежено је приликом извоза производа кодне ознаке 76 – Алуминиј и производи од алуминија -45,2%, 27 – Минерална горива, минерална уља и производи њихове дестилације -41,3% као и других група производа приказаних табелом.

У односу на 2021. годину, евидентиран је раст извоза код већег броја група производа као што је раст извоза производа кодне ознаке 85 - Електричне машине, опрема и др. 38,0%, 84 – Нуклеарни реактори, котлови, машине и апарати 31,0%, 28 – Неоргански хемијски производи 20,4%, 39 – Пластичне масе и производи од пластичних маса 17,7% и 73 – Производи од жељеза и челика 8,8%, док је извоз преосталих група производа смањен у односу на извоз у 2024. годину.

Табелом четири приказано је учешће у увозу према десет најзначајнијих група производа у посматране четири године. Такође, табелом је приказан проценат повећања/смањења увоза одређене врсте робе у 2024. години у поређењу са претходне три године.

Табела 4. Увоз у БиХ према групама производа за период 2021-2024. (у %)

ред. бр.	код	Опис кодне ознаке	УВОЗ (% учешћа)				промјена у односу на 2023 (%)	промјена у односу на 2022 (%)	промјена у односу на 2021 (%)
			2024	2023	2022	2021			
1	27	Минерална горива, минерална уља и производи њихове дестилације; битуменске материје; минерални воскови	12.2	13.2	16.6	11.9	-4.8	-26.3	35.6
2	84	Нуклеарни реактори, котлови, машине, апарати и механички уређаји; њихови дијелови	8.7	8.6	7.2	7.8	4.0	21.1	46.9
3	87	Возила, осим жељезничких или трамвајских возила и њихови дијелови и прибор	7.8	7.5	5.4	6.2	7.3	43.4	66.3
4	85	Електричне машине и опрема и њихови дијелови; апарати за снимање или репродукцију звука; телевизијски апарати за снимање или репродукцију слике и звука и сл.	6.6	6.9	5.8	5.9	-2.0	13.8	47.6
5	39	Пластичне масе и производи од пластичних маса	5.2	5.2	5.6	6.2	4.7	-6.1	11.5
6	72	Жељезо и челик	3.8	3.8	4.6	4.5	2.6	-17.5	12.0
7	30	Фармацеутски производи	3.3	3.1	2.7	3.6	10.1	21.7	21.5
8	73	Производи од жељеза и челика	2.6	2.9	2.7	3.0	-5.1	-1.6	14.3
9	76	Алуминиј и производи од алуминија	2.6	3.2	5.4	3.9	-15.2	-52.1	-12.6
10	74	Бакар и производи од бакра	2.2	2.0	1.7	1.9	14.5	31.4	58.8
I		Укупно (1 до 10)	55.1	56.4	57.7	55.1	0.8	-4.4	32.5
II		Остали производи	44.9	43.6	42.3	44.9	6.3	6.2	32.8
		УКУПНО (I + II)	100.0	100.0	100.0	100.0			

Извор: Агенција за статистику БиХ, приказ ОМА

Највећи удио у увозу имају енергенти, посебно нафта и гас, што је посљедица глобалних цијена и потреба домаће привреде. Машине и транспортна опрема, као и хемијски производи такође чине велики дио увоза, што указује на зависност земље од увоза у овим секторима.

Међу десет најважнијих увозних група производа приказаних табелом четири, највећи раст увоза у 2024. години у односу на претходну годину остварен је код групе производа кодне ознаке 74 – Бакар и производи од бакра 14,5% и групе производа 30 - Фармацеутски производи 10,1%, док је највеће смањење увоза од -15,2% забиљежено приликом увоза производа кодне ознаке 76 – Алуминиј и производи од алуминија.

Највеће смањење увоза у односу на 2022. години забиљежено је такође код групе производа кодне ознаке 76 – Алуминиј и производи од алуминија -52,1%, док је у поређењу са истим периодом највеће повећање увоза остварила група производа 87 - Возила, осим железничких и трамвајских возила и њихови дијелови 43,4%. У поређењу са 2021. годином све групе производа приказане табелом изузев групе производа кодне ознаке 76 – Алуминиј и производи од алуминија чије је смањење -12,6%, оствариле су повећање приликом увоза. Највеће повећање увоза остварено је приликом увоза групе производа 87 - Возила, осим железничких и трамвајских возила и њихови дијелови 66,3%, након чега слиједи увоз производа кодне ознаке 85 - Електричне машине, опрема и др. 47,6%, 84 – Нуклеарни реактори, котлови, машине и апарати 46,9% и друге групе производа.

5. Закључак

У 2024. години, спољнотрговинска размјена БиХ суочила се са изазовима који су резултовали повећањем трговинског дефицита. Забиљежен је наставак дугогодишњих изазова у трговинској биланси али и одређене структурне промјене у погледу извоза и увоза. Подаци показују благи пад укупне трговинске размјене, значајан пад извоза и раст увоза, што је додатно повећало трговински дефицит земље.

Ови трендови указују на потребу за стратешким мјерама које би подстакле извоз и смањиле зависност од увоза. Фокус би требало да буде на диверсификацији извоза, унапређењу конкурентности домаћих производа и истраживању нових тржишта. Такође, важно је радити на смањењу увозне зависности кроз подршку домаћој производњи и ефикаснијем коришћењу ресурса. Побољшање спољнотрговинског биланса захтијева координисане напоре свих релевантних институција и привредних субјеката у земљи.

Анализа показује да је земља и даље суочена са структурним изазовима иако постоје позитивни трендови, попут диверсификације трговинских партнера и раста појединих сектора. Потребно је уложити значајне напоре у јачање домаће производње, повећање конкурентности и проналажење нових тржишта. Без стратешких економских реформи и подршке домаћим произвођачима, БиХ ће остати у незавидној позицији у глобалној трговини, са сталним растом трговинског дефицита и смањеном економском стабилношћу. Уколико се не предузму конкретни кораци, земља ће се суочити с још већим економским изазовима у наредним годинама, уз даљу стагнацију извоза и повећање спољне зависности. Одјељење ће континуирано наставити праћење спољнотрговинске размјене и у наредном периоду, а што ће бити предмет анализа објављених у наредним билтенима.

Архива билтена:

http://www.oma.uino.gov.ba/04_objasnjenja.asp?l=s